

1920–1921 M. KAIPĖDOS KRAŠTE TARNAVUSIO PRANCŪZŲ KARININKO DIENORAŠTIS

Darius Barasa

Klaipėdos krašto tarpukaris, kitaip nei ankstesni ar vėlesni laikotarpiai, yra sulaukęs išskirtinio istorikų dėmesio. Ano meto politikos, ekonomikos, kultūros aktualijų tyrinėjimų mastai ir rezultatai jau senokai perkopė metmenų lygį. Iš dalies tai lėmė politinių interesų apologijos ir, priešingai, mitų bei stereotipų griovimo vajus. Ne paskutinį vaidmenį čia vaidino ir sąlyginė istorinių šaltinių gausa bei įvairovė. Vis dėlto erdvės naujiems tyrimams lieka tiek pat daug, kiek ir „baltų dėmių“ įvairiuose Klaipėdos krašto tarpukario epizoduose. Tarkime, šiandien dėl sutelkto dėmesio į Klaipėdos miestą ne ką težinome apie užmiesčio, kitaip tariant, Klaipėdos krašto, kaimų bei miestelių bendruomenių aplinką, jų įtaką visam regionui. Arba, štai, dėl nuolatinės lietuvininkų grupės, jų veiklos apraiškų paieškos iš akiračio dingo klaipėdiškiai vokiečiai ir t.t. Netgi apie tą pačią tarpukario Klaipėdą dar reikia daug ką atrasti.

Nedaug iki šiol težinota ir apie prancūzų trimetį laikotarpį Klaipėdos krašte, R. Valsonoko pavadintą „Territoire de Memel“. Omenyje čia turimos ne gausiai istoriografijoje gvildentos politikos, politinio elito ar kitos gerai žinomos minėto laikotarpio peripetijos, o perdėm menkos žinios apie 1920 – 1923 m. Klaipėdos krašte sąjungininkų misiją vykdžiusį prancūzų 21-ąjį šaulių pėstininkų batalioną (toliau tekste – ŠPB) – karinį dalinį, kurio pasipriešinimą, norėdami prisijungti Klaipėdos kraštą, 1923 m. sausio mėn. turėjo įveikti Lietuvos kariniai junginiai. Juk būtent dėl šio svetimšalių bataliono buvimo Klaipėdos krašte ir atsirado „prancūzų trimečio“ pavadinimas.

Kas šiandien žinoma apie šį prancūzų karinį dalinį? Jo sudėtį, vidaus ir viešas funkcijas, svarbą, užtikrinant tvarką krašte, tarnybos rutiną, nuotykius, incidentus bei sugyvenimą su vietos gyventojais vis dar gaubia mįslė. Istoriografijoje ši tema yra tarsi „terra incognita“ – specialiai tam neskirta nė vienos mokslinės publikacijos. Studijose apie Klaipėdos kraštą prancūzų šauliai išskyla tik jų atsikraustymo į Klaipėdą, išsikraustymo iš jos ir 1923 m. sausio mėn. sukilimo epizoduose. Kitais atvejais šie tikrieji krašto tvarkdariai tarsi nustumiami nuo kasdienio krašto gyvenimo scenos.

Neabejotina, kad situacija būtų buvusi visiškai kitokia, jei minėtam temos aspektui tirti būtų reikiamų šaltinių. Iki šiol, išskyrus nederamai primirštą laikraščio „*Memeler Dampfboot*“ šaltinio publikaciją¹, dar galbūt Klaipėdos krašte anuomet ėjusią periodiką, kurios informacija pasižymi ne tik fragmentišku, bet ir oficialiomis versijomis, kitos istorinės medžiagos, regis, nebūta. Nepaisant to, tokia tyrimams nepalanki situacija, atrodo, jau sulaukė savo senaties. Atsitiktinumas lėmė, kad į Klaipėdą po bemaž septyniasdešimties metų buvo gražintas 1920 – 1921 m. čia tarnybos dienas leidusio vieno prancūzų karininko dienoraštis. Svetimšalio, buvusio daugelio 1920 – 1921 m. Klaipėdos krašto įvykių liudininko, beveik padieniui rašyti įspūdžiai, gausūs užkulisinių detalių bei pastebėjimų iš bataliono ir krašto gyvenimo, yra retas ir itin vertinamas šaltinio tipas. Šis šaltinis istoriografijoje perversmo gal ir nepadarys, tačiau keletą svarbių korekcijų bei papildymų vadina-mojo prancūzmečio tyrimams neabejotinai suteiks.

1993 m. lankydamasis Klaipėdoje, Naujosios Kaledonijos Ramiojo vandenyno prancūzų universiteto (Université Française du Pacifique) biologijos srities profesorius René Pineau Lietuvos jūrų muziejui perdavė jo paties 1978 m. surinktą ir sutvarkytą prancūzų karininko, 1920 – 1921 m. tarnavusio Klaipėdos krašte, dienoraštį². Šis bemaž 70 mašinraščių siekias tekstas prancūzų kalba iki šiol nedaug kam buvo žinomas, jis niekur nebuvo išsamiau aptartas, o tuo labiau publikuotas³. Kad šis vertingas šaltinis ilgėliau neužsigulėjo muziejaus saugyklų lentynose, pirmiausia reikia dėkoti

muziejaus Laivybos istorijos skyriaus mokslo darbuotojui Dainiui Elertui, kuris ir paragino šio straipsnio autorių išsamesnei minėto dokumento apžvalgai bei suteikė apie jį visą turėtą informaciją.

Esamos informacijos, deja, pasirodė per maža, kad būtų įminti tokie elementarūs klausimai, kaip šaltinio atsiradimo bei kilmės aplinkybės ar mįslinga užrašų autoriaus asmenybė. Iki šiol taip ir lieka neišaiškinta, kokių būdu prancūzų karininko užrašai pateko pas prof. René Pineau. Paslaptimi lieka ir pats prancūzų karininkas: nežinoma nei jo pavardė, nei kilmės vieta, nei kiti svarbūs biografiniai duomenys.

Vargu, ar profesorių ir prancūzų karininką siejo giminystės ryšiai. Pats profesorius viename savo šventinių sveikinimų Lietuvos jūrų muziejui prisipažino, kad šį karininką jam teko sutikti vos keletą kartų 8-ajame dešimtmetyje⁴. Be to, dienoraščio užrašų įvade, norėdamas skaitytojams pristatyti jų autorių, profesorius nesugebėjo pateikti jokių konkretesnių duomenų – nurodė tik keletą faktų iš jo tarnybos laikotarpio Prancūzijoje, t.y. dar iki jo išvykimo į Klaipėdą. Iš to, kad profesorius nebuvo žinoma šio karininko pavardė nei kiti svarbūs biografijos duomenys, galima neabejojant teigti, kad giminystės ryšiai, taip pat kokios nors artimesnės pažintys tarp jų buvo vargiai įmanoma. Matyt, reikėtų likti tos nuomonės, kad dienoraštis profesorius veikiausiai pateko per tarpininką. Negalima atmesti ir kitos versijos: šį šaltinį prof. R. Pineau galėjo aptikti Prancūzijos archyvuose, kaip 1970 m. panašiai nutiko vienam iš laikraščio „*Memel Dampfbboot*“ bendraautorių⁵. Beje, įvade profesorius labai jau paslaptinai pamini, kad šiuos užrašus jis paėmė ar pasiskolino (pranc. *les notes prises*), tačiau taip ir nenurodo, iš ko arba iš kur.

Naują, mašiništinį, pavidalą karininko dienoraštis įgijo prof. R. Pineau iniciatyva. Tad profesorius veikiausiai teko naudotis užrašų originalu, o būtent – rankraštine kelionine užrašų knyguote (pranc. *carnet de route*). Apie tai prof. R. Pineau užsiminė įvade, kviesdamas skaitytojus kartu perversti aną užrašų knyguotę, ir epilogė pažymėdamas, jog tai buvę paskutiniai kelioninės užrašų knyguotės žodžiai. Galima numanyti, kad anas dienoraštis neretai buvo rašomas tam nepritaikytose, nepatogiose vietose, galbūt netgi gausybės kelionių, kurias teko patirti karininkui, metu. Kitaip sunku suprasti, kodėl sudarytojai liko neišskaitomi kai kurie rankraštinio teksto žodžiai, frazės, o kartais net ištisi sakiniai (sudarytojas tokiais atvejais mašiniščių lapuose palieka tuštumą su pastabomis „neišskaitoma“). Dera iš anksto pasakyti, kad toks mašiništinio teksto defektas dienoraščio turiniui didesnės žalos nepadarė. Sudarytojas pažymėjo, kad jis originalaus teksto nekoregavo, o abejotinus ar klaidingai parašytus vietovardžius išskyrė sutartiniu ženklu.

Atvertus Lietuvos jūrų muziejaus fonduose saugomą aplanką (muziejaus darbuotojai jį klaidingai pavadino René Pineau užrašytais prancūzų kareivio atsiminimais, nors drąsiai galima teigti, kad tai yra dienoraštis, kurį profesorius tik sutvarkė), aptinkama 70 mašiniščių lapų, kurių vienas – titulinis – pavadintas „*Notes du colonel du Cheyron du Pavillon concernant son séjour à Memel*“ (šį pavadinimą greičiausiai galima versti: „Cheyrono vėliavos pulkininko užrašai, susiję su jo viešnage Klaipėdoje“). Be abejo, tai yra sudarytojo sugalvota antraštė, naudinga tuo, jog iš jos sužinome karininko laipsnį ir karinį dalinį, kuriam karininkas priklausė ar vadovavo po tarnybos Klaipėdos krašte. Sudarytojo pastabos yra išdėstytos antrame lape. Profesoriaus parašytas įvadas ir epilogas užima 8 lapus. Likę 60 mašiniščių lapų – tai karininko užrašai, apimantys 1919 – 1923 m. kovo mėn. laikotarpį.

Įvadas į dienoraštį greičiausiai buvo parašytas paties profesoriaus, kuris tokiu būdu siekė skaitytoją (omenyje neabejotinai turima „vakarietį“ – kam tada tas klausimas: „Išties, kas yra tie, kurie ką nors žino apie „Memelgebiet“?“) nuosekliai įvesti į dienoraščio turinį. Įžangoje schematiškai apžvelgiamos Versalio taikos konferencijos pagrindinės išdavos, daugiausia susijusios su teritoriniais Vokietijos pakitimais. Tarp Alenšteino, Marienverderio, Dancigo, Aukštutinės Silezijos išskirtas ir Klaipėdos kraštas bei pristatyta trumpa krašto ir miesto istorinė raida. Su taikliu profesoriaus pažymėjimu, jog kraštas apgyvendintas – mieste daugiausia vokiečių liuteronų, o kaimuose – germanizuotų lietuvių, neabejotinai reikia sutikti. Iš dalies galima pritarti ir tam, kad lietuviai, arba

klaipėdiškiai, germanofilais tapo dėl ekonominių-komercinių interesų. Tačiau toks profesoriaus teiginys, kad Klaipėdos miestas buvusi vieta, kur suplaukdavo „įdomus rasių mišinys“ – vokiečiai, musulmonai, žydai, latviai, rusai, lenkai, politiniai pabėgėliai ir dezertyrai, yra nepagrįstas ir nesuprantamas. Taip pat visiškai neaišku, kodėl tuometinė Klaipėda apibūdinama kaip nedidelis rusiškos išvaizdos miestas, kur vasarą miesto gatvėmis rieda maskvietiško tipo brikos. Apskritai šią įžanginę dalį galėtume ignoruoti, jei ne jos paskutinė pastraipa, kuri suteikia keletą papildomų faktų apie dienoraščio autoriaus „ikiklaipėdišką“ tarnybą Prancūzijoje 1918 – 1919 metais.

Datos su priedais bei pastabomis išduoda, kad įvadinę dalį keičia svarbiausia aptariamo dokumento pluošto dalis – karininko užrašai, kurie, kaip jau minėta, prasideda 1919 m. įrašu, o baigiami 1923 m. kovo mėn. Šiuos užrašus, kaip jau ne kartą buvo minėta, drąsiai galima vadinti dienoraščiu, nes, kaip įprasta dienoraščio rašymo modeliui, po nurodytos tikslios datos čia visada pateikiama tądien autoriaus patirtų įspūdžių raštiška „ataskaita“. Dauguma įrašų rašyti padieniui, nors pasitaiko 1–5, o kartais ir 8 dienų spragų. Didžiausia spraga atsirado karininkui atostogaujant, tuomet per 60 dienų buvo įrašyta tik 9–10 įrašų. Tokios dienoraščio spragos dažniausiai ėmė atsirasti, kaip pabrėžė pats autorius, dėl laiko stygiaus ir užimtumo arba dėl kasdienės rutinos, kada neatsirasdavo įvykių, vertų užrašų knygelės puslapių. Vis dėlto kaip intensyviai ir produktyviai karininkas rašė dienoraštį, gerai parodo ši suvestinė: per 15 tarnybos mėnesių, praleistų Klaipėdoje (nuo 1920 m. sausio iki 1921 m. kovo mėn.), karininkas padarė daugiau nei 170 įrašų, taigi vidutiniškai dienoraštis buvo pildomas kas 2–3 dienas, o per minėtą laikotarpį prirašyti 53 mašinraščio puslapiai. Reikia pridurti, kad vienos dienos įrašui dienoraštyje skirta nuo kelių eilučių iki keleto puslapių. Neretai pasitaiko, jog po vienos dienos data telpa keleto ankstesnių dienų įspūdžiai – atsiradus laisvesnei akimirkai karininkas visada stengėsi užrašyti ne tik esamos, bet ir praėjusių dienų įspūdžius, kurių nebuvo spėjęs užfiksuoti dėl užimtumo.

Atsižvelgiant į turinį ir duomenų patikimumą, dienoraštį reikėtų skirti į dvi dalis: 1) užrašus, rašytus iki 1921 m. kovo mėn. pabaigos, t.y. laikotarpis, kai autorius buvo tiesioginis įvykių liudininkas arba disponavo patikima informacija; ir 2) užrašus nuo 1921 m. gegužės mėn. – įrašai čia rašyti jau baigus tarnybą Klaipėdoje ir informacijos autorius sėmėsi iš nuogirdų, laikraščių, tarnybos draugų korespondencijos ir kitų abejotino patikimumo šaltinių.

Pagrindinė dienoraštyje gvildenama ir plėtojama tema, kaip jau buvo galima numanyti, yra autoriaus tarnybos šaulių pėstininkų batalione kasdienybė. Vis dėlto bataliono kareivinių tvora netapo kliūtimi – į užrašus pateko gausybė pastabų, detalių iš Klaipėdos krašto civilinio gyvenimo, juolab žinoma, jog batalionas, palaikydamas krašte tvarką, glaudžiai kontaktavo su vietos gyventojais. Autorius neapsiriboja ir šia informacija – jo užrašuose aprėpiamas kur kas platesnis horizontas, pvz., daug dėmesio karininkas skiria tarptautinės padėties vertinimams, ypač Lenkijos – Rusijos 1920 m. karui, politinės padėties Vokietijoje, Prancūzijoje, Lietuvoje, Vilniaus krašte, plebiscitinėse teritorijose ir kt. Tad galima numanyti, kad nuo aptariamo objekto priklauso ir teikiamų žinių patikimumas. Tiesiogiai su autoriaus aplinka susiję faktai laikytini patikimiausias. Ypač įtikinamai atrodo duomenys apie 21-o ŠPB veiklą Klaipėdos krašte – nieko nuostabaus, nes autorius juk buvo bataliono „virtuvės“ dalyvis. Tuo tarpu žinios iš tolimų regionų (Vokietijos, Rusijos, Lenkijos) yra fragmentiškos ir nereikšmingos, nes informacija daugiausia buvo surinkta iš laikraščių ir nuogirdų.

Mūsų išskirtos pirmos dienoraščio dalies puslapiuose karininkas detaliai išdėstė prancūzų bataliono pasiruošimo kelionei į Klaipėdą etapus: inventoriaus krovos į vagonus darbus, amunicijos paruošimą, kareivių apginklavimą, šiltų drabužių išdalijimą, nepalaujama instrukravimą ir t.t. Pasiruošimas kelionei, pradžioje vykęs organizuotai, paskutinėmis dienomis pavaizduotas kaip beįganaš blaškymosi bruožų. Bene žaviausias eilinių kareivių nuotaikų aprašymas: nuo gandų ir spėlio-

jimų iki šoko dėl naujos jų paskyrimo vietos – *Memelgebiet* – jų įsivaizdavimu, tolumo ir šalto krašto, turėjusio pakeisti jaukų bataliono centrą St. Dié*.

Vaizdingai aprašyta 5 dienų kelionė Gerardmer** – Klaipėda: nuo užuominų apie gerai šildomus vagonus, puikiai praleistas naktis bei tiekiamą maistą iki pro langus regimus peizažus ir besikeičiančią aplinką – kelionė iš priešiška pasitikusios Vokietijos į išpuoštą Lenkijos stočių glėbį, po to vėl per „arogantiškąją“ Prūsiją. Pasiekus Klaipėdą, trumpai pristatytas „niūrus ir pilkas“ krašto vaizdis. Nemažai dėmesio skirta vietinių gyventojų aprašymui. Svetimšalis karys taip vykusiai apibūdina krašto gyventojų ūkinę padėtį, kad vargu ar geriau tai reflektuotų ekonominių studijų tekstai. Vietinių gyventojų simpatijos ir priešiškus atvykėliams taip pat jaudino dienoraščio autorių, kuris savo pastabas netruko įrašyti prie svetimame krašte patirtų pirmųjų įspūdžių.

Tolesniuose dienoraščio puslapiuose sunku išvelgti atskiras, nuoseklias temas – čia vyrauja ir tarpusavyje pinasi tarnybos sąlygų Šilutėje, Pagėgiuose ir Klaipėdoje, užduočių, dienotvarkės aprašymai bei įvairios pastabos iš tarnybos buities, pvz., orai, valgiaraščio ypatumai, patiekalų kainos ir kt. Įvykiams Klaipėdos krašte taip pat skirta daug dėmesio. Greta regione bataliono vykdytų reidų aprašymo, pranešamos krašto aktualijos, incidentai ar gyventojų bruzdėjimai. Kaip minėta, autorius nevengė pateikti ir kaimyninių valstybių politinės situacijos vertinimų. Antai apie Lenkijos ir Rusijos konfliktą skaitome tarsi tai būtų dienraščių užsienio įvykių kaleidoskopo skiltys. Dienoraštyje minimi tokie užsienio įvykiai kaip: dr. W. Kappo perversmas Vokietijoje, plebiscitai Alenšteine ir Marienverderyje, neramumai Dancige bei Aukštutinėje Silezijoje, Rusijos – Lietuvos 1920 m. liepos 12 d. taikos sutartis, Vilniaus krašto problemos ir gen. Želigovskio žygis į Vilnių, Rusijos – Lenkijos Rygos taikos sutartis ir kt. Iš karininko užrašų bene pirmą kartą sužinome apie planuotą 21 ŠPB dviejų kuopų kelionę į Vilnių, kur jos būtų palaikiusios tvarką per ten vykusį plebiscitą.

Reikia pripažinti, kad iš aptariamo dienoraščio pradžioje buvo tikėtasi nepalyginamai gausesnės, vertingesnės informacijos, ypač iš Klaipėdos krašto marginalinės istorijos. Kaltę dėl to derėtų versti „nedėkingoms“ autoriaus tarnybos pareigoms. Nuo 1920 m. vidurio jį paskyrus eiti pašto konvojaininko (pranc. *vaguemestre*) pareigas, ir taip retas pastabas iš Klaipėdos krašto kasdienybės pakeitė užsienio kelionėse patirtų įspūdžių aprašymai. Dėl daugybės kelionių į Vokiečių Yluvą (vok. *Preussisch Eylau*, dabar rus. *Bagrationsk* – D. B.), Berlyną, Dancigą ir Trevesą (Prancūzija) autorius tapo kone svečiu Klaipėdos kareivinėse. Apskritai iš 15-os tarnybos mėnesių Klaipėdoje jis praleido tik pusę to laiko.

Skaitytoją nuo pat pirmų dienoraščio puslapių maloniai turėtų nuteikti stilius, kuriuo parašytas šis dienoraštis. Jame nė iš tolo neįžvelgsime oficialumo ar memuarams būdingo nepageidautinų detalių užtušavimo. Priešingai, čia aptinkamas tik dienoraščiui įprastas nuoširdumas ir sąmojingumas. Užrašuose vyrauja gyvas, buitinę kalbą primenantis rašymo stilius. Tekste nerasime įmantraus leksikono ar sudėtingų gramatinių konstrukcijų, norima mintis išsakyta aiškiai bei sąmojingai, kas ne kartą verčia žavėtis tokia rašymo maniera. Dėl to iškyla nemaža naujų, iki tol istorijos paraštėse buvusių reikšmingų, taip pat kurioziškų faktų, kurių niekada nerasime oficialios pozicijos besilaukiančiuose raštuose.

Išskirti dienoraščio antrą dalį, kaip jau minėta, privertė randamos informacijos patikimumo pokytis. Šis užrašų skyrius buvo parašytas karininkui baigus tarnybą ir išvykus iš Klaipėdos. Kaip pažymėjo pats karininkas, apleidęs Klaipėdą, jis nenustojo domėtis gerai pažinto krašto problemomis, toliau užrašuose žymėjo svarbesnius su šiuo kraštu susijusius įvykius, aptiktus laikraščiuose ir draugų, tebetarnavusių Klaipėdoje, laiškuose. Tad šiame skyriuje įrašų informacija ne tik kelia abejonių, bet keičiasi ir užrašų pobūdis: buvęs dienoraštis virsta kone chronologiniu įvykių registru.

* 3-iojo šaulių pėstininkų bataliono, kuriam iki išvykos į Klaipėdą priklausė dienoraščio autorius, buveinė. Vietovė ir miestelis įsikūręs apie 345 km į vakarus nuo Paryžiaus, Lorraine provincijoje.

** Vietovė ir miestelis apie 347 km į pietvakarius nuo Paryžiaus, Lorraine provincijoje, apie 25 km į šiaurę nuo St. Dié. 3 ŠPB iš St. Dié buvo įtrauktas į 21 ŠPB, kuris buvo dislokuotas Gerardmere.

Šią dienoraščio dalį sudaro vos 6 mašinraščio puslapiai, kurie apima laikotarpį nuo 1921 m. birželio iki 1923 m. kovo 1 d. Visiškai suprantama, kad šiame skyriuje daugiausia dėmesio skirta 1923 m. sausio mėn. įvykiams Klaipėdoje: 4 puslapiuose yra 23 įrašai. Tuo tarpu per dešimt 1921 m. mėnesių (nuo kovo iki gruodžio) – tik 7, o per 1922 m. – vos 5 įrašai. Visa čia randama informacija išties primena išrašus iš spaudos, nes oficialus ne vien žinių turinys, bet ir rašymo tonas. Gal dėl to nedaug naujos informacijos randama kone kasdien rašytuose, 1923 m. sausio mėn. įvykius Klaipėdoje nušviečiančiuose įrašuose. Nebent galima nurodyti, kad keletas Klaipėdos krašto užėmimo epizodų – lietuvių ir prancūzų šaulių susidūrimai – pateikti valandų ir minučių tikslumu. Paskutinis dienoraščio įrašas (1923 m. kovo 1 d.) fiksuoja 21-ojo ŠPB grįžimą į Prancūziją bei aukšto rango karininko kalbą apie Klaipėdoje išsaugotą bataliono vėliavos garbę.

Verta pridurti, kad aptariamais užrašais apskritai labiau primena tarnybinį-ataskaitinį, o ne privatumą ar intymų dienoraščio tipą. Užrašuose dominuoja autoriaus tarnybos aplinkos bei su ja susijusių detalių vaizdavimas. Pati karininko asmenybė liko nustumta į antrą planą – autorius, tarsi rašytojas, saugodamas savo reputaciją, vengė nukrypti į asmeniškumus. Todėl lengviau sužinoti, kiek prancūzų batalionas į Klaipėdą atsigabeno vyno ir degtinės butelių, nei aptikti užuominą, ką autorius nuveikė per 2 mėnesių atostogas Prancūzijoje. Dėl tokio tarnybinio dienoraščio modelio lieka necharakterizuota autoriaus asmenybė, tačiau, kita vertus, tai leidžia regėti bataliono veiklos Klaipėdoje smulkmenas.

Jau buvo minėta, kad dienoraštis yra anoniminis. Išskyrus tai, kad autorius buvo prancūzų karininkas, pusantrų metų tarnavęs Klaipėdoje, kitų tikslesnių duomenų apie jį neturima. Dienoraštyje aptikti inicialai „kapralas F. M.“ (pranc. *caporal F. M.*) – taip autorius save pristato – reiškia ne ką kita, kaip kapralą kulkosvaidininką (pranc. *fusil-mitrailleur*). Taigi užgaida atskleisti autoriaus asmenybę neprilygtų netgi prastam nekrologui. Vis dėlto, nepaisant tokios aplinkybės, dienoraštyje autorius paliko nemažą „įkalčių“, kurie suteikia galimybę įvertinti jo karjeros vingius bei kai kurias charakterio savybes.

Pagrįstai galima manyti, kad autorius buvo gimęs 1899 ar 1900 m. Kad 1920 – 1921 m. jam jau buvo sukakę 20 metų, dienoraštyje jis tai pamini dukart. Mirė, sulaukęs senyvo amžiaus, XX a. 9-ojo dešimtmečio viduryje⁶. Tikėtina, kad iki karinės tarnybos (1918 m.) jis dar nebuvo vedęs. Būdamas jau seržantu, 1920 m. birželio mėn. dienoraštyje įrašęs, kad puskarininkių šeimoms leista atvykti į Klaipėdą, autorius nieko asmeniško nenurodė, tik santūriai konstatavo, jog tolimame jų tarnybos krašte pasirodys keletas moteriškų šypsenų. Yra žinoma, kad tarnaudamas Klaipėdoje karininkas gaudavo laiškus iš Prancūzijos. Užrašuose taip pat randamas karininko išreikštas nepasitenkinimas, kad jam atostogaujant Prancūzijoje nebuvo leista aplankyti šeimos. Galima spėti, kad abiem šiais atvejais kalbama apie jo tėvus, tačiau ne apie jo paties sukurtą šeimą.

Sprendžiant iš dienoraščio teksto, netenka abejoti, kad autorius buvo išsilavinęs, darbštus, pareigingas, smalsus bei kūrybingas. Vien dienoraščio rašymas patvirtina keletą jam priskirtų epitetų pagrįstumą. Apie sklandų ir sąmojingą jo rašymo stilių jau buvo užsiminta. Galima tik pridurti, kad nepaisant buitinės kalbos primenančio teksto, jame aptinkama, nors ir negausiai, lotyniškų posakių, pvz.: *ad hoc*, *a priori*, *manu militari* ir kt. Tai lyg ir liudytų autoriaus pasiektą tam metui įprastą klasikinį išsimokslinimą. Užrašuose pateiktas platus užsienio įvykių spektras irgi rodo tuometinėmis aktualijomis besidomintį, plačių interesų asmenybės tipą. Antai Klaipėdoje negaudamas prancūziškos periodikos, taigi negaudamas žinių ir informacijos, karininkas jautė savotišką diskomfortą ar nepasitenkinimą. Kad kompensuotų tokį informacijos stygių ir atsikratytų izoliuotumo, jis su draugais buvo priverstas skaityti vokiškus laikraščius. Apskritai dienoraščio autorius buvo optimistiškai nusiteikęs, nuotykių ir rizikos nevengdavęs jaunuolis, ne kartą išskirtinomis progomis prasi- lenkdavęs su abstinencijos nuo alkoholio punktu.

Užrašuose nerasta užuominų, kad karinė vyresnybė būtų turėjusi nusiskundimų ar priekaištų dėl autoriaus tarnybos. Veikiausiai priešingai, paskyrus jį pašto konvojininku, kuris turėjo palaikyti ryšį tarp Klaipėdos ir Prancūzijos, vadovybė netgi pageidavo, kad jis užtikrintų ryšį ir tarp Vilniaus

bei Prancūzijos, jei bataliono kuopoms būtų tekę dalyvauti Vilniaus plebiscite. Vyresnybės palankumą autorius buvo laimėjęs savo kruopščiu, atkakliu ir nepriekaištingu darbu. Karininkas mini, kaip jis kone atmintinai mokydavosi konvojininkui skirtas instrukcijas, pasiėmęs šūsnį žemėlapių, studijuodavo kelionės maršrutus. Vadovybei priimtina ir jos įvertintą teigiamą autoriaus tarnybą apibendrinančiai rodo autoriaus kaip kario karjera: nuo antro atskyrio eilinio iki pulkininko. Karinės tarnybos etapas reikėtų aptarti išsamiau.

Priklausęs 1919 m. šaukiamųjų kontingentui, autorius 1918 m. balandžio mėn. buvo paskirtas į 3-įjį šaulių pėstininkų batalioną Riome*. Birželio–rugpjūčio mėn. naujokai Issoire**, išklause specialų teorinį kursą, nuo rugsėjo 1 d. buvo pasiūsti į Clermot-Ferrand***, kur jiems buvo pavesta pasirūpinti iš fronto grįžtančiais sužeistaisiais: jų nuvežimu iš stoties į ligoninę ir epidemijų aukų laidojimu. Spalio mėn. su savo daliniu jis buvo pasiūstas į karo zoną ir iš ten buvo pasiruošęs vykti į frontą. Šioje zonoje jis išbuvo iki 1919 m. kovo mėn.: sausio mėn. jam buvo suteiktas pirmo atskyrio eilinio laipsnis, o kovo mėn. jam buvo nurodyta įgyti 6 mėn. praktiką St. Maxento karo mokykloje, kad vėliau galėtų mokytis St. Cyre, nes dar prieš inkorporuojant jį į batalioną, jaunuolis sėkmingai buvo išlaikęs pirmuosius egzaminus į pastarąją mokyklą. Deja, visi autoriaus užmojai žlugo, nes ten jam teko varžytis su daug pranašesniais, kare dalyvavusiais konkurentais. Tad, kaip pažymi prof. R. Pineau, jaunuoliui vis dėlto teko pasitenkinti pirmo atskyrio antsiuvais. Šie faktai puikiai liudija autoriaus tvirtą norą ir ankstyvą apsisprendimą siekti karininko karjeros, kurią, beje, vėliau jam ir pavyko padaryti.

1919 m. rugsėjo mėn. vėl prisijungęs prie 3-iojo ŠPB St. Dié mieste, autorius buvo pakeltas į kapralus. Kaip pažymi prof. R. Pineau, tolesnis paaukštinimas buvo neįmanomas, nes dėl visuotinės mobilizacijos buvo didelis karininkų perteklius. Likęs St. Dié iki 1920 m. pradžios, autorius su pasitenkinimu konstatavo, kad ši vieta jam garantavo ramybę, laisvę ir beribes „promenadas“. Jaunuoliui tuomet buvo tekusios ne karo meną ugdytųjų pareigos: dirbo bibliotekininku, šaulių susirinkimų salės ir nedidelės kooperatinės valgyklos valdytoju. „Tai išsvajota konspiracinė vietelė. (...) Stengiuosi bibliotekoje įvesti katalogą. Parduodu kavą, keptas bulves. Kad tik tai užsitęstų“, – ironiška, tačiau taip rašė jaunuolis, prieš priėmimą į batalioną sėkmingai laikęs egzaminus į St. Cyro karo mokyklą.

Gavus oficialų įsakymą 10-ą ir 21-ą ŠPB batalionus, vyksiančius į Dancigą ir Klaipėdą, sustiprinti 3-iojo ŠPB kuopomis, autoriui teko prisiminti tikros karinės tarnybos sunkumus: pasiruošimus žygiams, amuniciją, apsiginklavimą, nesibaigiančias apžiūras bei alinančius karinio inventoriaus ir maisto atsargų krovos darbus.

1920 m. vasario 15 d., po 5 dienų kelionės, trečiuoju traukiniu bataliono paskutiniams daliniams pasiekus Klaipėdos kraštą, 4-a kuopa, kuriai priklausė autorius, buvo išlaipinta Šilutėje. Iš ten vasario 24 d. dvi kuopos grandys (kartu su autoriumi) išvyko prie pasienio su Vokietija į Pagėgius, vėliau į Benininkus. Čia jaunuolis buvo iki kovo 8 d., po to jam buvo pavesta užduotis iš Gerardmero į Klaipėdą pargabenti naujokų.

Sugrįžęs iš Prancūzijos, balandžio 24 d. autorius pirmą kartą apsilankė Klaipėdoje, kur gegužės 1 d. buvo pakeltas į seržantus. Tam pasiekti, pasak paties autoriaus, prireikė beveik 2 metų: 8 mėn. jam teko būti antro atskyrio, dar 8 mėn. – pirmo atskyrio eiliniu, dar tiek pat kapralu ir tik po seržantu. Paaukštinimo, matyt, buvo ilgai laukta, ir tai buvo neeilinis posūkis autoriaus karjeroje. Pasitenkinimą anuo pokyčiu liudija ir dienoraščio įrašas: „Ateitis priklauso man (...) Baltus antsiuvus reikėjo aplaistyti“. Puskarininkio rangas jaunuoliui suteikė teisę į patogią buveinę ir nepalyginamai geresnę bei gausesnę maisto racioną.

* Miestas centrinėje Prancūzijoje, Auvergne regione, apie 340 km į pietus nuo Paryžiaus.

** Miestas centrinėje Prancūzijoje, Auvergne regione, apie 380 km į pietus nuo Paryžiaus.

*** Centrinio Prancūzijos Auvergne regiono sostinė, apie 350 km į pietus nuo Paryžiaus.

Gegužės 30 d. naująjį seržantą paskyrus eiti pašto konvojininko pareigas, kelionės ir stočių laukiamieji tapo jo tarnybos kasdienybe. Nuo šio momento autorius, pasikeisdamas su savo draugu Boulonu, kas penktą dieną privalėjo vykti į Vokiečių Yluva, kur buvo įsikūrusi tarpsajunginė prancūzų komisijos dispečerinė ir kur ateidavo pašto siuntos iš Prancūzijos. Konvojininkui buvo pavesta užtikrinti pašto ruožo Klaipėda – Vokiečių Yluva nepriekaištingą ryšį – saugiai ten ir atgal nugabenti siuntas ir oficialias korespondencijas, taip pat parvežti į Klaipėdą visų kareivių laukiamą paštą iš Prancūzijos. Klaipėdos bataliono dviem kuopoms, kurių vienai priklausė seržantas, 1920 m. rugpjūčio 16 d. išvykus į Dancigą sustiprinti 10-ojo ŠPB, autoriui buvo pasiūlyta vėl palaikyti ryšį, tik šįkart tarp Dancigo ir Klaipėdos. Atlikęs 3 tokias keliones, rugsėjo 11 d. seržantas buvo išleistas beveik dviejų mėnesių atostogų į Prancūziją. Po atostogų, kaip vaizdžiai pasakė pats autorius, jis vėl buvo įmestas į pašto ryšių palaikymo ratą. Šįsyk tai buvo atkarpa Klaipėda – Berlynas. Pasak jo, toks vadovybės sprendimas vertė manyti, jog pastaroji buvo patenkinta ankstesniais jo kelionių rezultatais.

Po keleto vadinamųjų „ryšių“ (pranc. *liaison*) su Berlynu, kai buvo priimtas trečiasis konvojininkas, seržantui buvo nurodyta dar vykti į Trevesą (Prancūzija) aprūpinti Klaipėdos batalioną maisto produktais. Tad nuo šiol jam teko beveik be paliovos judėti: sugrįžus iš Berlyno, reikėjo vykti į Trevesą. Autorius, matyt, ne veltui užsiminė, kad jis buvo įgijęs nenustygstančio vietoje reputaciją. Regis, seržantas taip buvo pripratęs prie anų kelionių, kad laikinai joms nutrūkus jis ėmė skųstis, jog labai jų pasigendęs. Verta pridurti, kad maisto tiekėjo pareigos atsakingumu nedaug nusileido pašto konvojininko pareigoms. Išties reikėjo drąsos ir ryžto keliauti kone per visą Europą su 40–50 tūkst. frankų, paslėptų prie diržo prisegtoje flanelėje. O kur dar sudėtingas produktų pargabenimo etapas, kai vokiečių geležinkelininkai, įtardami prancūzus nedeklaruotos amunicijos gabenimu, mėgo atidarinėti užplombuotus prekių vagonus. Vagystės irgi buvo neretas reiškinys.

Per 14 tarnybos Klaipėdoje mėnesių autorius iš Klaipėdos atliko 12 kelionių į Vokiečių Yluva, 7 – į Berlyną ir po 3 – į Dancigą bei Trevesą. Tad jeigu prie jų pridėtume dar atostogų Prancūzijoje laikotarpi, išeitų, kad autorius Klaipėdoje praleido tik pusę savo tarnybos laiko.

Apibendrinamas savo patirtas keliones, karininkas rašė, jog jos ugdė ir formavo charakterį bei suteikė galimybę pažinti tolimus regionus, taip pat sąmyšio laikais išgyventi istoriją. Išties, tarnybos reikalais lankydamasis įvairiuose kraštuose, kai turėdavo laisvo laiko, autorius visada stengdavosi nepraleisti progos susipažinti su miestų išskirtinumais. Antai viešėdamas Berlyne, jis nusifotografavo prie Reichstago rūmų, Bismarko monumento, 1870 m. Pergalės kolonos, Brandenburgo vartų ir kt. Keliaudamas daugiausia po vokiškas sritis, jis buvo sukaupęs nemažą žinių apie ten vykusius pasikeitimus. Autoriui iš arti teko patirti pasiruošimo plebiscitui vaju Alenšteine. Netgi pats prisipažino, kad dėl oficialios korespondencijos išnešiojimo skirtingoms tarptautinėms misijoms ir civilinėms valdžioms, jis pažinojęs įvairius ponus Klaipėdoje, Įsrutyje, Alenšteine, Vokiečių Yluvoje, ir todėl žinojo visas juos jaudinusias problemas. Kartą, seržantui sugrįžus iš įprastinės kelionės iš Dancigo, net pats generolas D. Odry buvo užsukęs pasiteirauti dėl ten vykusių neramumų.

Galima teigti, kad pašto konvojininko pareigos buvo ne tik atsakingos, bet ir rizikingos. Beveik visų kelionių metu karininkui tekdavo nuolat kęsti vokiečių gyventojų pašaipas ir grasinimus, nes pastarieji, išvydę kariškas prancūzų uniformas, ne visada sugebėdavo suvaldyti savo neigiamų emocijų. Antai kartą, neradus nakvynės Alenšteine ir pasilikus ryto laukti stotyje, kur naktį ši patalpa tapdavo kontrabandininkų prekybos degtine vieta, vokiečiai, prisidegustavę anų perkamų svaigalų, nebesutramdė savo neapykantos prancūzų kariams: juos įžeidinėjo, grasino, gąsdino peiliais. Marienburgo stotyje aplink susibūrę nepatenkinti vokiečių keleiviai spjaudėsi, rodė nepadorius gestus. Panašiai atsitiko ir Berlyne autoriui važiuojant tramvajumi: dalis keleivių protestuodami išlipo iš tramvajaus, o likę įžeidinėjo ir tyčiojosi. Karininkui vykstant traukiniu pro Karaliaučių, vagonė buvo pastebėtas nepatenkintų keleivių, kuriuos varžė prancūzų buvimas, persigrupavimas, o kontrolierius tuomet tarstelėjo, kad esą antra klasė – ne prancūzų kiaulėms. „Kelionė žada būti

audringa (...), tačiau sugrįžimui pasikliaujame savo laiminga žvaigžde“, – taip rašė autorius prieš kirsdamas Rytprūsių sritį. Be viso to, konvojinių nervinę įtampą didindavo nuolatinis vokiečių pareigūnų kabinėjimasis prie prancūzų dokumentų tikrinimo punktuose. Kartą neapsikentęs seržantas užrašuose pasiskundė: „Ar jie (vokiečiai – D. B.) užmiršta, kad jie yra nugalėti, o mes kaip nugalėtojai nejaugi neturime keletu teisių?“

Dienoraščio autorių neabejotinai reikėtų nurodyti kaip garbę ir orumą išlaikančio kareivio, pasižymėjusio susitvardymu ir tolerancija, pavyzdį. Daugelį kelionėse įvykusių incidentų autorius užglaiستė paprasčiausiai pasitraukdamas nuo šalėn, ignoruodamas užsipuolusiuosius. Vis dėlto, kaip pats prisipažino, pagunda duoti atkirtį buvusi didžiulė. Bet tai, anot jo, būtų buvę daugiau negu neprotinga. Antai karštai į išsišokimus sureagavęs autoriaus draugas Boulonas tik dar labiau pablogino padėtį.

Be pavojų ir rizikos, autoriui teko patirti ir malonių kuriozų. Vienos iš kelionių į Vokiečių Yluvą metu seržantu itin buvo susidomėję tie patys vokiečiai, kurie, stengdamiesi kuo daugiau sužinoti apie Klaipėdos situaciją, be paliovos lankė jo kupė, o keletas, mėgindami įsiteikti, netgi siūlė cigarų. Kitoje kelionėje rusų repatriantai prancūzų garbei atkimšo seno romo butelį. Autorius prisipažino, kad keletą kartų jam nešant įvairias prekes į savo rezervuotą kupė teko pagelbėti bėdona puolusiems tėvynainiams. Vienas jų, buvęs prekiautojas vynais, atsidėkodamas pasiūlė keletą flakonų pavyzdinių vynų. Syki seržantui kelionėje teko atšvęsti ir Kalėdas. Dienoraštyje atviraujama, kad draugams dainuojant kalėdines giesmes jis apgirtęs kone apalpo: „Vynas po degtinės mus pribagė. Rytmetį nebuvo pailsėję. Liūdno Kalėdos, blogi prisiminimai“.

Seržantas tarnybą Klaipėdoje baigė 1921 m. kovo 16 d. Vienas paskutinių įrašų, padarytų prieš apleidžiant Klaipėdą, vis dėlto skambėjo ilgesingai: „Adieu, Memel“. Regis, karininko karjerą autorius tęsė grįžęs į Prancūziją, nes prof. R. Pineau tituliname dienoraščio puslapyje jį pavadina pulkininku (pranc. *colonel*). Tačiau, kaip jau ne kartą buvo minėta, karininko tolesnė veikla yra tokia pat mįslinga, kaip ir jo „ikiklaipėdiški“ biografijos bruožai.

Išnašos

- ¹ Franzosen in Memel: Blätter aus dem Archiv des 21. Jägerbataillons. *Memeler Dampfboot*, 1970, Nr. 20, 21, 22.
- ² Lietuvos jūrų muziejus (LJM), Pagalbinis mokslinis fondas (PMF), Nr. 8940.
- ³ Trumpai šie prancūzų karininko užrašai buvo pristatyti periodikoje (Barasa D., Prancūzų šauliai Šilutėje ir Pagėgiuose prieš 83 metus. *Pamarys*, 2003 01 17, Nr. 5, p. 1, 4).
- ⁴ LJM (PMF) Nr. 8940. 1993 12 19 prof. R. Pineau naujametinis sveikinimas Lietuvos jūrų muziejui.
- ⁵ Franzosen in Memel: Blätter aus dem Archiv des 21. Jägerbataillons, *Memeler Dampfboot*, 1970, Nr. 20, 21, 22. Laikraščio bendradarbiui Helmutui Gawehniui iš prancūzų bataliono archyvo Nancy mieste pavyko gauti prancūzų karininko (pavardė nenurodoma), 1920 – 1923 m. tarnavusio Klaipėdos krašte, 16 mašinosraščių apimties atsiminimus. Svarbiausios šių memuarų vietos buvo išverstos į vokiečių kalbą ir publikuotos minėtame leidinyje. Reikia pridurti, kad šie memuarai ir aptariamasis dienoraštis stebėtinai tiksliai patvirtina vienas kito informaciją (pvz., 21 ŠPB kelionės maršrutas, bataliono dalinių vadų, dalinių dislokacijos, funkcijų klausimai ir kitos kasdienės bataliono veiklos detalės), taip pat vienas kitą papildo. Svarbu pažymėti ir tai, jog skirtingų šaltinių autoriai veikiausiai kartu tarnavo 4-oje kuopoje, o gal net tos kuopos tame pačiame būryje. Taip manyti verčia faktas, kad abu karininkai gan detalai aprašo tarnybos ypatumus Šilokarčemoje (Šilutėje) ir Pagėgiuose. Būtent šiose gyvenvietėse buvo dislokuoti 4-os kuopos daliniai.
- ⁶ Šią informaciją pateikė prof. R. Pineau naujametiniame sveikinime Lietuvos jūrų muziejui (1993 12 19) (LJM PMF, Nr. 8940).

Klaipėdos krašte 1920–1921 m. tarnavusio prancūzų karininko užrašai*

1919 – Praėjus keletui dienų po mano atvykimo į batalioną, mano puskarininkas paklausė, ar aš moku rašyti: „Tikrai taip.“ – „Ar mokate rondo rašyseną?“ – „Tikrai taip.“ – „Tai gerai, jūs ant „centro“ (pranc. *Foyer*) sienų užrašysite bataliono citatas (pranc. *citations*)“.

Aš išvis nemokėjau rondo rašysenos, bet su rašymo vadovėlio, kurį nusipirkau tą patį vakarą, ir teptukų *ad hoc* pagalba, sunkiai lavinuosi rašyti (brėžti) raides. Štai aš – dailininkas-braižytojas.

Žingsnis po žingsnio aš tapau bibliotekininku – valdytoju šios šaulių susirinkimo salės, po to nedidelės kooperatinės valgyklos administratoriumi. Tai išsvajota vieta.

Ją sudrumstė 1919 m. gruodžio 24 d. Meurthe upės potvynis, kuris užtvindė St. Dié. Batalionas yra sukeltas ant kojų, taisy pralaužas, gabena žvirgždą, užtikrina paramą (pagalbą).

Man kartu su 10 šaulių, 10 ugniagesių bei policininku yra pavesta saugoti tiltą. Vienintelis atsitikimas: medis, kurio mes nepajėgėme nukreipti kita kryptimi, virto ant tilto ir sulaužė turėklus.

1920 m. sausio 1 d. – Metai prasideda gerai. Nuolat esu „centre“, kuris man teikia rimtų pranašumų: ramybę, laisvę, išėjimų iki valios. Mano dailininko darbas baigtas. Bibliotekoje stengiuosi įvesti katalogą. Parduodu kavą, keptas bulves. Galėtų tai užsitęsti!

Paleista „antis“... kalbama, kad batalionas netrukus išvyks į nežinomą paskyrimo vietą. Gaunama slaptų dokumentų. Pratybų lauke mums išdalijamas inventorių: individualus paketas (tvartomoji medžiaga), kareiviškas katiliukas, asmeninis dubuo, kaukės (pranc. *masques*) ir kiti daiktai.

Esame priblokšti, – be abejo, Klaipėda? Į šią galimybę mes žvelgiame optimistiškai, kurioziškai. Sulaukus 20 metų, nuotykiškai mūsų negali nelydėti.

1920 m. sausio 22 d. – Pagal ministerijos įsakymą reikia turėti parengtus 2 šaulių batalionus, kad juos būtų galima išsiųsti į Klaipėdą ir Dancigą.

1920 m. sausio 24 d. – Neoficialiai (neviešai): bataliono išvykimas jau oficialus: paskiriama netgi data – vasario mėn. pradžia. Tačiau nežinomybė dėl paskyrimo vietos vis dar išlieka... mažų mažiausiai mums. Manome, kad mūsų vadai tai žino, bet jiems įsakyta mums to viešai neskelbti.

Pasiruošimas spartėja: riedmenys, lauko virtuvės, amunicijos vežimai (pranc. *les voitures à munition*), žygio vežimai (pranc. *les voitures de campagne*) išvežti, viskas nušvarinta, atnaujinta.

Šalmai perdažomi, mums išdalija šiltus drabužius, aprenkia naujai. Plaukų kirpimas privalomas... O kiek dar kitų smulkmenų.

Ruošiuosi palikti „centrą“.

1920 m. sausio 25 d. – Įvykiai greitėja. Gaunama patikslinimų – 3 ŠPB yra dislokuotas (išskirstytas): viena kuopa su 100 šaulių ir kulkosvaidininkų būriu prisijungs prie 10 ŠPB, vyksiančių į Dancigą, kuris yra Britanijos žinioje. Kita tokio pat dydžio kuopa sustiprins Gerardmere esantį 21 ŠPB, paskirtą vykti į Klaipėdą. Kuopai vadovauja kapitonas Fisher. Aš priklausau šiam daliniui.

Mūsų bataliono vadas Ried-Chareton, Hors Rang būrys pasiliks Saint Dié.

Kada išvykimas?

Nuolat slaptos žinios: išvyksime su maistu 40-čiai dienų, karo džiūvėsiais, šaldyta mėsa ir atitinkamu kiekiu vyno. Sako, kad ši misija neturėtų užtrukti ilgiau kaip du mėnesius. Tačiau niekas nežino, kas ten gali atsitikti.

* Čia publikuojamas ne visas prancūzų karininko užrašų vertimas. Nereikšmingos teksto vietos – pastraipos, sakiniai, nedaug susiję su 21-ojo ŠPB veikla ar Klaipėdos kraštu, yra praleista. Beveik ištiesai praleistos karininko pastabos apie Rusijos ir Lenkijos 1920 – 1921 m. karą.

Pirmas patarimas: leitenantas de la Brunière mūsų paprašo, kad iš anksto išpétume savo šeimas, jog paštas bus retas, nereguliarus. Kareivinėse smarkiai diskutuojama. „Memel“, a priori, mums nieko nesako. Kur yra ši teritorija?

Pamažu apsirūpiname žemėlapiais, rausiamės giduose po Vokietiją, žiūrime į žodynus. Aišku viena: tai toli, ten turėtų būti labai šalta.

Po to mes godžiai ryte ryjame laikraščius, kurie mums teikia kokių nors žinių apie įvykius, vykstančius šiame tolimame regione.

Antai sužinome, kad grafas Lambsdorfas, imperijos įgaliotinis (komisaras) Klaipėdos krašte, nuo sausio 15 d. Klaipėdos krašto suverenitetą perleido Antantei. Kol didžiosios valstybės atsiųs savo atstovą, jis paskirtas laikinu valdytoju.

Be to, sužinome, kad lenkai rengiasi kariniams veiksams prieš bolševikus. Prancūzija ir Anglija juos (lenkus – D. B.) aprūpina sunkiąja artilerija.

1920 m. sausio 26 d. – Gaunama patikslinimų. Mūsų kuopa vasario 3 d. išvyks į Gerardmerą (suprantama, keliu, nes iki jo – tik 25 km), kur prisijungs prie 21 ŠPB.

Pasiruošimas tebesitęsia. Pasiimame šalikus, kailines kepures. Mus skiepija nuo raupų. Ir nuolatiniai patarimai: vyksime į priešą šalį, į nugalėtųjų kraštą, tad mums reikės elgtis kilniai ir t.t. Atsikratau savo „centro“ be mažiausio kartėlio.

1920 m. sausio 30 d. – Kuopa, kuri turi sustiprinti 10 ŠPB, išvyks vasario 3 d. Mūsų kuopa prisijungs Gerardmere vasario 4 d. Į Klaipėdą išvykimas numatytas vasario 8 d.

Generolas Jacquot, 21-ojo karinio dalinio vadas, atlieka mūsų apžiūrą. Jis mus užtiko švytinčius, puikiai aprengtus, kaip posakyje „nė getro sagos netrūko“.

Šveicarų laikraštis mums pateikė keletą tikslų žinių: „Pasak Europos spaudos agentūros, okupacinę Dancigo ir Aukštutinės Silezijos anglų kariuomenę sudaro ne daugiau kaip trys batalionai, iš kurių vienas vyks į Alenšteiną, kitas – į Dancigą. Pagrindinis Aukštutinės Silezijos okupacinis dalinys yra sudarytas iš keleto italų dalinių ir prancūzų divizijos. Šiems daliniams prireiks 50 traukinių. Prancūzija, be to, pasiųs vieną batalioną į Klaipėdą, kitą į Dancigą ir 100 vyrų į plebiscitinę Marienverderio teritoriją“.

Štai mes ir iš anksto išpėti.

1920 m. vasario 2 d. – Nuolatos patikslinimai: mūsų kuopa į Gerardmerą išvyks vasario 4 d. 21 ŠPB bus išodintas į tris traukinius. Numatyta išsivežti daug maisto atsargų: 10 000 litrų vyno, degtinės.

Apžiūros vykdomos be paliovos, paskutiniai paskirstymai (išdalijimai), blaškomasi.

1920 m. vasario 4 d. – Štai mes Gerardmere, Klebero kareivinėse. Kelionė geležinkeliu labai trumpa: nuo 8 val. iki vidurdienio. Arklių traukiamos gurguolės prisijungė vykdomos keliu.

Stotyje mūsų jau laukė 21 ŠPB pučiamųjų orkestras, kuris mus palydėjo į kareivines.

Tapome 21-ojo ŠPB 4-a kuopa, vadovaujama vado Guillaud. Kapitonas Pretet yra kapitono padėjėjas.

Mums duoda ant švarkų ir milinių prisisiūti antsiuvus. Išdalijamos pačiūžos (pranc. *patins à glace*).

Mus bendrai apginkluoja automatais. Kaip kapralas F. M. esu aprūpintas specialiu krepšiu su 6 apkabomis po 20 šovinių – tad nešti reikės daugiau nei 4 kilogramus.

Patikslinimai: mūsų 4 kuopa trečiu traukiniu paliks Gerardmerą vasario 8 d. 9 val., tuo tarpu kiti bataliono daliniai išvyks vasario 8 ir 9 d.

Viskas yra numatyta (suplanuota), kelionės trukmė, kuopos traukinio vagonė, atkabintame iš Treveso, rasime vokiečių gydytojus. Kas šešias valandas 1 ar 2 valandas sustosime, kad nusiprausume, apsirūpintume vandeniu ir gautume šilto maisto daiktus.

Ginklai iš mūsų bus atimti ir sudėti į užplombuotus vagonus: taip reikalauja tarptautinis reglamentas „misijoms, vykstančioms per svetimas valstybes“. Teisę į šovinius turės tik apsaugos policija.

Maisto turėsime kelionei traukiniu 5 dienoms, išsilaipinimui 5 dienoms ir atsargų 30 dienų: iš ko tikėtis aprūpinimo, jei išvykstame iš Prancūzijos.

Vadas Guillaud atlieka išvykimo uniformomis pasipuošusio bataliono apžiūrą.

1920 m. vasario 7 d. – Traukinys, numatytas pirmam daliniui, turi atvykti šįvakar 20 val., išvyks rytoj ryte.

Visą dieną sunkiai darbuojamės stotyje, kad per naktį suspėtume į traukinį pakrauti inventorių ir maistą.

Gen. Jacquot jau antrą kartą kartu su generolu, vadovaujančiu 13-ai divizijai, patikrino mus žygio uniformomis; mums palinkėjo sėkmės.

Mus įspėjo, kad Prancūzijos paštas telksis Mainze (Mayence), iš kur dukart per savaitę bus puskarininkio palydėtas iki tarpsąjunginės komisijos Vokiečių Yluvoje. Čia paštas bus įteikiamas bataliono pašto konvojinkui, atgabensiančiam korespondenciją iš Klaipėdos.

Mūsų adresas: 4-a kuopa, 21 ŠPB, pašto sektorius 190.

Paskutiniai patarimai: „Kelionės metu draugiama bendrauti su vokiečiais. Tik traukinio būrio vadas turi teisę užmegzti santykius su vokiečių valdžia, tarpininkaujant tarpsąjunginės komisijos atstovams. Būtina atiduoti pagarbą vokiečių karininkams!!!“ Taip, mes jau nebesame kare. Galiausiai neužgauti tautinių jausmų anos valstybės, kuriai mūsų pergalė buvo užtektinai skaudi.

Tarp sunkių dienos ir šios nakties darbų dviem draugams ir man pasisekė išvykimą aplaistyti šampanu.

1920 m. vasario 8 d. – 9 val. išvyksta pirmasis traukinys: dalinio vadas Guillaud, 1 kuopa, 1 automatininkų (kulkosvaidininkų) kuopa, (...).

Laikraštyje skaitome, kad Rusija paskelbė visuotinę mobilizaciją prieš Lenkiją ir Rumuniją... Šie įvykiai mus domina, nes mes turėsime kirsti Lenkiją. Tačiau neverta nerimauti iš anksto.

(...)

1920 m. vasario 9 d. – Antrasis traukinys, vadovaujamas kapitono Loisy, išvyko šįryt. Mūsų kuopai paskutiniai pasiruošimai: visą dieną alinantys krovos darbai stotyje, kraunant paskutinę amuniciją.

Mūsų traukinys į stotį atvyko 19 val. 52 vagonai: 12 trečios klasės – būriui, 1 antros klasės – karininkams; vagonai vokiški, visiškai nauji.

Iki vidurnakčio krauname dėžes su maisto atsargomis, inventorių, arklius, vežimus (mašinas).

Su draugais sočiai prisiragaujame kelionės atsargų: dešros, sūrio, konservų, duonos, vyno...

Dar instrukcijų: kad išvengtume incidentų, uždrausta puošti vagonus, jokių užrašų; uždrausta dainuoti, triukšmauti, o ypač rodyti nepadorius gestus.

Paskutiniai prancūzų laikraščiai, kuriuos mes dar suspėjame perskaityti, praneša, kad vokiečių daliniai paliko Dancigą ir ten įsikūrė Britanijos karinė vadovybė.

1920 m. vasario 10 d. – Baigta. Didysis išvykimas. Auštant paliekame kareivines, apsikrovę kaip mulai. Būrio vadas: kapitono padėjėjas (adjutantas) majoras Pretet – 4 kuopa, 2 kuopa iš Metz-o (...).

Vagono kupė esame šešiese: aš, seržantas, dar vienas kapralas ir 3 šauliai. Simpatiška komanda.

Kiekvienam išdalijo po dvi antcodes ir ožkos kailį.

Mūsų traukinys yra 32-as iš penkiasdešimties numatytų kariniams daliniams, vykstantiems į Silezija, Dancigą ir Klaipėdą.

Punktualiai 9 val. 10 min. traukinys išvyksta iš Gerardmero. Šiek tiek uždelsiame kitose stotyse. 13 val.: 10 min. skirta maistui pasiimti iš virtuvės: ½ kepalą duonos, ½ litro vyno. Vakarienei Metzso-Sablono stotyje davė sriubos.

1920 m. vasario 11 d. – Praleidžiame puikią naktį, gerai apšviesti, gerai šildomi. Naktį pavogė šautuvą ir keletą kuprinių.

Erdofe davė „sulčių“.

Pirmąkart matome vokiečių geležinkelininkus: su antsiuvais, plokščiomis kepurėmis.

Pietų pertraukėlė Junkerahe, tarp Treveso ir Kōlno. 14 val. riedame per Kōlną, paskui pravažiuojame Reiną. Smalsiai žvelgiame į anuos miestus, peizažus, galiausiai į Reiną, apie kurį tiek daug kalbėta. Apie 17 val. valandos pietų pertraukėlė Opladene. Čia okupacinės zonos pabaiga. Prie mūsų traukinio prikabina keletą vagonų, kurie skirti generolo Odry štabui. (*Toliau neįskaitoma.*)

Sužinome, kad 10 ŠPB, vykstantis į Dancigą, pravažiavo Varšuvą, kur jis buvo sutiktas su ovacijomis, o pirmasis traukinys pravažiavo Poseną, kur buvo sutiktas Prancūzijos misijos. Daliniai seka vienas paskui kitą: ovacijos.

Įvažiuojame į neokupuotą Vokietiją. Kertame demarkacijos liniją. Kyla šioks toks susijaudinimas, tačiau esame pernelyg ištroškę nuotykių, kad paisytume anų svarbių prisakymų.

Stotys išpuoštos, tačiau tikrai ne dėl mūsų, bet vokiečių belaisviams, grįžtantiems į tėvynę.

Geležinkelininkas, šiek tiek kalbantis prancūziškai, mus įspėja, kad nuo Essen mums bus prikišama, jog mes vykstame į Lenkiją kovoti su sovietų armija. Ši propaganda mūsų nė trupučio neįaudina. Šįvakar mano būrys prisijungia prie policijos apsaugos. Liekame tik keturiose dviejose vagono kupė, tad galime patogiai išsimiegoti.

(...)

1920 m. vasario 12 d. – Pietų pertraukėlės vyksta prižiūrint vokiečių sargybiniais. Laikas bėga greitai: užkandis, kortavimas, vietovaizdžiai.

1920 m. vasario 13 d. – Apie 9 val. pravažiuojame Glogau. Iš pastarosios stoties traukiniai, vykstantys į Aukštutinę Sileziją, pasuka iš kelio. Prasilenkiame su vokiečių daliniais, grįžtančiais iš Lenkijos – čia dislokuota daug jų kariuomenės. Grasinantys jų gestai.

Komandos aplinka gana katastrofiška. Sutinkame vokiečių belaisvių vilkstines. Stotys išpuoštos, vaišės, muzika ir sutikimo vėliavėlės rekrutams. Mums: kupini neapykantos žvilgsniai, grimasos (pranc. *pied-de-nez*) – tai trikdo tik pradžioje, vėliau priprantama: kone stebimasi, kai to nėra.

Lissa (*neįskaitoma*), lenkų pasienis. Pasiekiame Lenkiją. Atmosfera visiškai pasikeičia. Daugiau jokių grasinimų, jokių „kaput“. Stotys išpuoštos, tik šįkart mūsų garbei. Sutikimas ramus, draugiškas. Senieji lenkai mus maloniai sveikina. Lenkų įsitraukimas (į kariuomenę – *D. B.*) pasiekė ribas: mobilizuoti visi rezervai. Matome uniformuotus aštuoniolikmečius vaikus... betgi koks uniformų mišinys: vokiškos, angliškos, prancūziškos.

Kelyje sutinkame traukinių su pabūklais, kuriuos paliko vokiečių kariuomenė. Ostrave lenkų Raudonasis Kryžius mums duoda salyklo. Gestas malonesnis nei skonis.

(...)

O mūsų kelionė driekiasi per Poseną, Potsdamą Vokietijoje, Poznanę Lenkijoje, po to Torūnę. Nesame pavargę. Oras gražus, nešalta.

Pirmasis traukinys atvyko į Klaipėdą. Stotyje pasitiko kapitonas Glassen, 1 misijos karininkas, miesto valdžios atstovai. Batalionas nuvyko į kareivines, esančias Bahnhofstrasse, Moltkestrasse.

1920 m. vasario 14 d. – Iš Lenkijos vėl įvažiuojame į Vokietiją, Rytų Prūsiją, į plebiscitinę Marienverderio teritoriją. Mums pataria laikytis tylos.

Tai Vokiečių Yluva, kur įsikūrusi tarpsąjunginė komisijos dispečerinė, kurią saugo bersagliariai (italai – *D. B.*) (*Toliau neįskaitoma.*)

Šiai zonai paskirtas plebiscitas. Ją yra užėmę italai ir anglai, kuriems vadovauja Britanija. Mums duoda kavos. Būtent iš čia 10-ojo SPB traukinys pasuko į Dancigą, Marienburgo link.

O miestai seka vienas paskui kitą: Alenšteinas, okupuotas anglų, paskui atsiduriame pačiame Rytų Prūsijos vidury – Įsrutyje. Šiame mieste – pietų pertraukėlė. Mus saugo daugybė sargybinių su granatomis, kabančiomis ant portupėjų. Tai daro įspūdį. Sninga. Naktį mes pravažiuojame Tilžę – čia kita aplinka. Vokiečių sargybiniai su granatomis ant pilvų yra arogantiški (*neįskaitoma*). Paskui mes pervaziuojame Nemuną. Štai mes ir Klaipėdos krašte. Į Klaipėdą atvyksta antrasis traukinys ir gen. Odry. (...)

1920 m. vasario 15 d. – 5 val. ryte, po 5 dienų kiek varginančios kelionės, pervaziavę Nemuną, įriedame į Klaipėdos kraštą, į „Memelgebiet“, savo valdą.

Mūsų traukinys sustoja Šilutėje (Šilokarčemoje, vok. *Heydekrug* – *D. B.*), 40 km į pietus nuo Klaipėdos, 10 km nuo Baltijos jūros ir keletą kilometrų nuo lietuvių bei rusų sienos.

Tuomet, kai prieš keletą dienų pirmasis traukinys buvo pasiekęs Klaipėdą, mes sužinojome, kad būtent čia (Šilutėje – *D. B.*) 4-a kuopa ir du kulkosvaidininkų (automatininkų) būriai turės pasilikti. Traukinys su kitais daliniais važiavo toliau.

Mums – tai staigmena. Be abejo, traukinio vadas kapitonas Pretet apie tai buvo informuotas, tačiau mums iš anksto nenorėjo pranešti. Kapitonas Viciot ėmėsi vadovauti Šilutės apskrīčiai. Šią niūrią dieną pro mūsų traukinio langus atsivėrė plynas, tuščias, apsnigtas kraštovaizdis.

Mes, svajoję išmėginti igulos gyvenimą Klaipėdoje, patyrėme nedidelį širdies smūgį, kad tokiu būdu teks susipažinti su atšiauria Baltijos jūros žiema. Tačiau mes dėl to nepalūžtame.

Kulkosvaidininkai apsistoja stotyje, tuo tarpu kuopa įsikuria kitame šio miestelio pakraštyje – viešbučio „*Germania*“ teatro salėje. Gauname daug šiaudų, o didelei fajansinei krosniai kūrenti – anglių.

Šalta. Esame saugomi. Uždrausta išeiti.

Heydekrug: 8000 gyventojų, tai antra nedidelė gyvenvietė krašte. Gyventojai ją vadina Šilute. Prie ko ją reikėtų priskirti, ar prie mažo miesto, ar prie didelio kaimo? Namai išdėstyti išilgai kelio, kuris eina lygiagrečiai su Russ (Šyšos – *D. B.*) upe.

Žmonės neturtingi, dauguma apdriskę. Prūsai, kurie yra baltų kilmės, neatrodo priešiški nusiuteikę, netgi malonūs. Rogės yra svarbi susisiekimo priemonė miestelyje. Jie šliuožia užšalusia Russ (Šyšos) upe – tai turgaus aikštė.

Be didelio nuovargio ši neilga 5 dienų kelionė baigta. Tai, kas mums labiausiai krito į akis, buvo tarpsąjunginės komisijos, lydėjusios mus viso maršruto metu: iš vienos pusės vokiečių karininkai, iš kitos – sąjungininkai: anglai, italai, prancūzai... ir vėliau lenkai. Jie kontroliavo traukinius, užtikrino šilumą, šviesą ir nepriekaištingą transporto eismą.

Mūsų misija šiame Klaipėdos krašte yra aiški: užtikrinti tvarką ir vykdyti policijos funkcijas, kol Tautų Sąjunga nulems šio krašto ateitį. Išties sužinojome, kad nuo šiandienos, vasario 15 d., šis kraštas yra internacionalinis ir administruojamas generolo Odry. 10.45 val. Klaipėdoje, prie Rathaus (tikriausiai rotušės, vok. *Rathaus* – *D. B.*), paradas... (*Toliau neįskaitoma.*)

Pastaba: kraštovaizdis liūdnas, plynas. Šalta, drėgna, sninga. Rogės – pagrindinė susisiekimo priemonė. Gyventojai *a priori* nelabai priešiški, bet keliantys nerimą. Mes išeiname grupėmis (*neįskaitoma*).

Kraštas neturtingas, kenčia, gyvenama tik iš gyvulių auginimo ir žvejybos. Vyrai grįžę iš kariuomenės: daug demobilizuotų, dar tebevilkinčių senas *feldgrau* (vok., pilkos, slepiamosios spalvos – *D. B.*) uniformas. Jie stebisi mūsų turtingumu: apranga, ekipuote ir ypač mūsų maisto atsargomis: šokoladu, vynu, balta duona. Jau seniai jie tiek nematė.

Kraštas administruojamas per tarpininkę Direktoriją, atitinkančią ministeriją, susidedančią iš prezidento ir 7 narių, ir Valstybės Tarybą, atitinkančią parlamentą, išrinktą korporacijų. Pastaroji atlieka tik patariamąjį vaidmenį.

Lenkai linkę tam pritarti, gyventojai irgi tai mielai priima, tik lietuviai, ypač nacionalinio susivienijimo (pranc. *Associations Nationales*) (Prūsų lietuvių susivienijimas – *D. B.*) kovotojai, energingai priešinasi šiam sprendimui.

1920 m. vasario 16 d. – Generolas Odry išleidžia savo pirmąjį atsišaukimą: dienotvarkė labai rami. 21 ŠPB karininkas kapitonas Viciot paskirtas štabo vadu.

Naktis puiki. Apsikloję oženomis, kitas pasidengę ant šiaudų.

Su savo draugu Boulonu, ½ grandies (būrio) kapralu, jaunu studentu iš Šiaurės (turbūt iš Šiaurės Prancūzijos – *D. B.*), kuris karo metu buvo civilis belaisvis ir kalba vokiškai, igijome viešbučio „*Germania*“ savininko simpatijas. Jis leido mums numalšinti troškulį kabarete, rezervuotame vietos valdžiai: bokalai puikaus alaus. Vokiečiams, su kuriais mums teko bendrauti, pasirodė malonūs.

1920 m. vasario 17 d. – Mes nuolatos esame saugomi. Aš stoviu sargyboje prie viešbučio „*Germania*“ įėjimo. Šiandien turgaus diena: gatvėje daug visokiausių tipų žmonių: atostogaujančių karių, gausu ginkluotų žandarų, demobilizuotų, vilkinčių savo karines uniformas. Jie sustoja ir žavisi mūsų jaunų šaulių ekipuote, kurią pastarieji išdidžiai rodo ir mėgaujasi šiuo mažu padarytu įspūdžiu. Juos stebina mūsų batai, jie pripratę prie aulinių batų.

Kai kurie pagyvenusieji ateina mus pasveikinti „*Mauen Franscozen*“ (? – *D. B.*) ir paspausti ranką. Tuo tarpu kiti į mus žvelgia iš aukšto: tai prūsai su savo išdidžiu kietumu. Svarstoma viena kuopos grandį ir automatininkų (kulkosvaidininkų) būrį išsiųsti prie Prūsijos sienos... tačiau kol kas dar nieko tikra.

Daug gyventojų šventė, kad krašto valdžią perėmė prancūzų generolas. Tą vakarą jie ištuštino daug „šnapso“, panašaus į blogos kokybės konjaką, kurį gerė vienu mauku... iki 15, 20 kartų... kaip girtuoklai.

Mums susidaro įspūdis, kad daugelis linki, jog režimas (valdžia) būtų kitoks nei tas, kurį jiems teko patirti.

Jų duona yra siaubinga (...): tai tikra „KK“ duona, kurią propaganda įamžino Prancūzijoje. Be to, ji jiems yra dalijama taupiai, pateikiant davinio kortelę. Jie godžiai žiūri į mūsų baltą duoną: jie ją vadina pyragu. Jie pavydi mūsų šokolado, mūsų vyno.

Gavome šiaudų čiužinius, „maišelius mėsai“ (pranc. „*sacs à viande*“).

Pirmą paskolą (pranc. *pret*) mums išmokėjo markėmis: 53 markės per dieną, frankas šiame krašte lygus 6,75 markėms.

1920 m. vasario 18 d. – Mūsų būrys išleidžiamas: ginkluoti ir grupėmis po tris. Visi alkoholiniai gėrimai mums yra uždrausti. Žmonės apskritai yra malonūs, bent jau toks susidaro įspūdis.

Draugas norėjo nusiskusti. Jis buvo pasišlykštėjęs: stiprus ištrynimasis „*Marseille*“ muilu, pasibaurėtinasis rankšluostis ir tas pats visiems. Niekada tuo daugiau nebesinaudos.

Oras nėra pernelyg blogas. Pirmasis paštas, atkeliavęs iš Prancūzijos, išdalintas: man nieko.

Generolas Odry išleido antrąjį dienos įsakymą dėl visiško visų civilių, vokiečių dalinių nuginlavimo, dėl tarnautojų pagarbos atidavimo prancūzų karininkams, dėl draudimo nešioti, išskyrus žandarams, vokiečių uniformas ir, pagaliau, dėl prancūzų šaulių nemokamo važiavimo traukiniais.

Regis, nuginklavimas neatidėliojant vykdomas: ginklai surenkami įvairiuose krašto policijos postuose: jie bus nusiųsti į Klaipėdą.

1920 m. vasario 20 d. – Pradedame „atakuoti“ iškrautus maisto produktus: karo džiovėsius, po truputį duonos, „mėsos konservus“ arba šaldytą mėsą, kurią atsivežėme. Pastaroji yra prastos būklės, o išdalinti gabalai – maži. Išdalintos bulvės yra sušalusios. Laimei, mieste galime įsigyti dešros.

Teatre apgyvendinami žemutiniai flangai (pranc. *des bas-flancs*). Sakoma, kad prancūzas yra gudrus (sumanus), tačiau šaulys privalo būti dar sumanesnis, nes gyvenimas šioje šaltoje ir nesvertingoje žemėje tvarkosi sparčiai.

Su draugu Boulonu pietus valgome viešbutyje „*Germania*“, kuris mus stebina. Už 10 markių, t.y. 1,5 franko, mudu gavome ypatingą patiekalą: didžiulį dubenį jaučio liežuvio su aštriais priekoniais, desertui – labai rūgštų serbentų kompotą, 5 virtas bulves vietoj duonos. Gėrimui, suprantama, alaus.

Dvi kuopos grandys, taigi ir manoji, yra paskirtos vykti į Pagėgius, 40 km nuo Šilutės, 5 km į šiaurę nuo Tilžės, priešais tiltą per Nemuną. Stingant prancūziškų laikraščių, bandome peržvelgti šio krašto laikraščius, kad sužinotume įvykius bei naujienas iš mūsų regiono: tai mums neleidžia jaustis pernelyg izoliuotais.

(...) Iš generolo Odry informacinio pranešimo mes sužinome, kad bolševikai telkia dalinius prieš Lenkiją ir kad mums nėra dėl ko baimintis (būgštauti).

Kad pramankštintume kojas, ar greičiau, kad mus gyventojams parodytų – 16 km žygis Baltijos jūros (Kuršių marių – *D. B.*) kryptimi, link Rusnės (*Russ*). Viskas yra pilka: jūra, krantas, žemė.

Bataliono misijos vadas – Odry, vadas Charlot ėmėsi vadovauti Šilutės, o kapitonas Poiret – Pagėgių apskričiai. Jam padeda 8-osios logistikos kuopos maršalas. Pastarasis mums paaiškino, kad lietuviai norėtų uosto prie Baltijos jūros ir priėjimo prie Klaipėdos, tačiau sąjungininkų valstybės dar nepriėmė sprendimo dėl šio krašto likimo, o tokia padėtis gali tęstis mėnesių mėnesius... Jei dėl to viešnagė užsitęstų, mus pakeistų kitas prancūzų dalinys.

1920 m. vasario 21 d. – Vienas vokiečių, be abejonės, gerai nusiteikęs, visus mus siūlėsi pavaišinti „šnapsu“, alumi ir cigarais. Matot! Jie tampa civilizuočiau (humaniškesni).

Sninga, bet nėra pernelyg šalta. Vis dėlto praustis lauke vandeniui iš bidono nėra itin patogiu.

Kapitonas Viciot perleidžia apskrities vadovavimą kapitonui Fischeriui. Jis grįž į Klaipėdą vadovauti S.H.R. (? – *D. B.*).

1920 m. vasario 22 d. – Šiandien sekmadienis. Einame į mišias. Giesmės vokiškos, kaip ir turi būti. Vaikas iš choro, rinkdamas aukas, mums ištiesė daikčiuką (pranc. *un truc*), pririštą prie karties galo. Mes jam davėme keletą pfenigų.

1920 m. vasario 23 d. – Kareivinės tuščios, nes rytoj mes išvykstame į Pagėgius. Krauname daiktus išvežimui: aprangą, maisto atsargas, amuniciją (*neįskaitoma*) (...), nėra nieko labiau laikina už tai, kas galutinai nustatyta.

1920 m. vasario 24 d. – Du į Pagėgius numatyti būriai 11 val. išvyksta traukiniu prekiniuose vagonuose. Į paskirtą vietą atvykstame 14 val. Du kulkosvaidininkų (automatininkų) būriai 40 kilometrų įveikė keliu.

Pagėgiai – svarbiausia apygardos vieta, paskutinė stotis prieš Tilžę. Tai užkampis be prabangos: 3 km nuo stoties keletas namų, veikia ūkių, kurie išsidėstę 3 – 4 km palei kelią, vienas nuo kito 400 – 500 m atstumu.

Mano būrys: 20 šaulių apgyvendinti mokykloje, ant šiaudų, tačiau puikiai prišildytoje. Kitas būrys yra gana atokiai. Lauko virtuvė yra apie 500 m nuo mūsų buveinės. Vieta pelkėta. Mūsų kojos vandenyje ir klampojame po purvą, klimpdami 15 – 20 cm. Įsikuriame tik laikinai, nes čia ne-seika, pernelyg purvina, esame pernelyg išsklaidyti.

Mūsų užduotis – saugoti prūsų pasienį palei Nemuną, kuris yra įnoringas ir driekiasi lyguma. Juo plukdoma mediena iš netolimų miškų. Tačiau labiausiai išskirtina yra tai, kad mes saugome tiltą, vedantį į Tilžę, kur dislokuoti du vokiečių pulkai: pėstininkų ir kavalerijos.

1920 m. vasario 26 d. – Per purvą kraustomės į Benininkus, 2 km į kitą pusę nuo stoties. Kaimelis yra mažesnis už Pagėgius ir dominuoja visame Nemuno slėnyje. Nuo čia pamatome priešakinę pusę, Tilžės priemiesčius. Mums parodoma istorinė vieta, kur 1807 m. įvyko žymusis Napoleono ir Aleksandro susitikimas. (...)

Gyvenu su 6 šauliais antrame namo aukšte, kur mes įsirengėme krosnį. Miegame ant šiaudų. Mūsų savininkė sukilo, bijodama gaisro, ginčijasi su mumis dėl nieko. Tai yra prūsė – šitai mums išdavė jos lenkų kilmės tarnaitė.

½ būrio užtikrina stoties apsaugą bei tikrina traukinius. Nuo pat atvykimo mokomės išsidėstyti, jei būtų paskelbtas pavojaus signalas.

1920 m. vasario 27 d. – 3 val. ryte pavojaus signalas. Išduodami šoviniai ir visas kovos inventorius. Vykstame sustiprinti stoties apsaugos, užimti savo gynybines pozicijas (...), tai buvo tik mokomasis pavojaus signalas.

Įsakymas dėvėti beretes: „tortas“ vietoj policijos beretės. Šis pasikeitimas mums patinka, nes tai tikrai šaulių tipo kepurė.

1920 m. vasario 28 d. – Nuo širyt generolo Odry ir Klaipėdos prefekto įsakymu stabdome visus traukinius, vykstančius į Tilžę. Tikriname keleivius, juos apieškome ir paimame iš jų maisto produktus, nes jokie maisto produktai neturi palikti šio krašto. Kelio važiuojančius sulaiko sargybniekai. Vežimams galioja tokios pat taisyklės. Aptiktos prekės už nustatytą kainą nuperkamos ir gražinamos gyventojams.

Tokių priemonių buvo imtasi, nes kitaip vokiečiai numarintų klaipėdiškius, masiškai supirkdami vietos maisto produktus. Dėl prastos prekybos yra nepatenkinti tik Klaipėdos ir Tilžės prekybininkai. Likę gyventojai tuo džiaugiasi.

Tarnyba nėra pernelyg sunki: kėlimasis 7 val., keletas teorinių užsiėmimų. Nakties sargyba prie buveinių: 1 kapralas ir 4 šauliai. Laikas nuo laiko pavojaus signalai, apylinkių žvalgymai. Likusį laiką kuriamės, spiečiamės šildytis apie krosnį.

Vakare buveinė laisva, tačiau uždrausta nutolti (pasišalinti). Bet ir mes linkę verčiau pasilikti buveinėje, nei klampoti po purvą.

Pačiuose Benininkuose gyventojai daugiausia yra prūsai, rodantys mums nedraugiškas minas ir atsisakantys parduoti maisto produktus, kurių iš jų nesiryžtame atimti, o apylinkių gyventojai, priešingai, yra kur kas malonesni, dažnai mums duoda pieno, kiaušinių, bulvių.

Aprūpinimas kasdieniu maistu išties yra gana prastas. Gausiai sninga. Oras kiek atšyla popiet tarp antros ir trečios valandos, tačiau pašąla naktį: šaltis, atlydys, purvas, drėgmė visur.

1920 m. kovo 1 d. – Kai nesninga, lyja. Ant savo krosnies mėginame pasigaminti valgį: kavos su pienu, keptų bulvių, omletą, kotletų.

1920 m. kovo 3 d. – Iš Prancūzijos atėjo laukiamas paštas. Bet laikraščių vis dar nėra: štai jau mėnuo, kai negalime jų gauti. Mėginame versti keletą vietos periodinių leidinių, kad sužinotume, kas vyksta Prancūzijoje (...).

Nemunas ištvino, užliejo krantus: tikra pelkė! Benininkų gyventojai demobilizuoti, jie neturi tautinių rūbų po 52 frankus kaip Prancūzijoje: jie išsaugojo savo uniformas ir pilkai žalsvas milines be antpečių ir numerių. Jie dar dėvi plokščias kepures. Žmonės čia nešvarūs, mažai prausiasi. Reiktų mus pasiūsti jų ūkių kiemų išvalyti. Jie kalba pusiau rusiškai, pusiau vokiškai, keletas latviškai (pranc. *en Letton*), todėl jų tarmę gana sunku suprasti.

Kiekvienas gauname miegmaišius, šiaudų čiužinius, po tris anklodes.

1920 m. kovo 7 d. – Oras pagerėjo, purvas išdžiūvo: galime laisviau judėti.

Vietos laikraščiai praneša, kad sovietai atsisako lenkų išdėstytų taikos sąlygų ir tarp kariaujančių pusių vyksta dažni pasižadymai.

Pagėgiuose šią dieną vyksta susirinkimas su bolševikų lektoriumi (pranc. *conférencier*): mums paskelbta pavojaus signalo padėtis.

Su dviem draugais buvome netolimame miške stirnų medžioti – manėme, išbandysime medžioklę su... revolveriais. Stirnų matėme daug, bet jos buvo per toli mūsų prastiems šautuvams. Daug kiškių, bet sunku pataikyti: grįžome nieko nepešę. Tai buvo kvailos užgaidos.

Mūsų patogumai gerėja: šiandien gavome dviauškčius vokiškus gultus su spyruoklėmis ir priegalviu tarpšienyje.

Mūsų savininkė, kaip ir anksčiau nesąžininga, apkaltino mus iš jos vagiant bulves. Aš, kaip buveinės vadas, pareiškiau skundą Pagėgių apskrities ryšių vadui, kuris, tikiuosi, jai paskirs keletą šimtų markių baudos.

1920 m. kovo 8 d. – Kapitonas Fischeris man pranešė, kad jis mane paskyrė vykti į Gerardmerą instrukuoti 1920 m. šauktinių. Manau, juos teks parvežti į Klaipėdą, nes mano nebuvimas neturėtų viršyti 2–3 savaitių. Sakyti, kad esu patenkintas šiuo paskyrimu, būtų per drąsu... Aš su tuo susitaikau: disciplina yra pagrindinė armijos jėga... ir t.t. Išvykstu rytoj. Taigi aš ruošu savo mantą, išklausu draugo patarimų (...).

1920 m. kovo 9 d. – Iš tikro aš išvykstu su savo būrio draugu. Pagėgių stotyje 15 val. sutinkame būrį, vykstantį į Klaipėdą: 3 karininkus, 4 puskarininkius, 9 kapralus ir apie dešimt šaulių: leitenantą Poirot, leitenantą Couvidou, leitenantą Fleur.

Kiekvienas kelionei gavome po du puskepalius duonos, 2 dėžutes mėsos konservų, 2 dėžutes pašteto konservų, dešros, sūrio, uogienės ir vyno.

Štai mes ir kelyje Prancūzijos link: Tilžė, Įsrutis, kur persėsime į kitą traukinį.

1920 m. kovo 10 d. – Vokiečių Yluvoje, kur yra stoties dispečerinė komisija, persėdame į specialų traukinį: 8 antros klasės vagonai, iš jų du – 24-iams 21-ojo ŠPB vyrams, likę šeši – anglams ir paštui.

Vakare atvykstame į Lissą, kur privalome likti iki rytojaus.

Sužinome, kad vakar Bremene (pranc. *Brème*) betikrinant kareivines buvo užpulti du Kontrolės komisijos karininkai.

1920 m. kovo 11 d. – Traukiniui išvykstant tik 15 val., turėjome laiko aplankyti miestą. Nepaisant, kad karas tarp rusų ir lenkų buvo pačiame įkarštyje, matėme tam tikrų kategorijų lenkų demobilizaciją. Nieko nesuprantame. Pasinaudojome šiuo užsitęsusiu sustojimu ir pavalgėme šiltus pietus restorane.

1920 m. kovo 12 d. – Leipcigas, Erfurtas, Veimaras, Eizenachas, Bebra. Nemažai atsilieskame nuo numatyto tvarkaraščio, nes sustojame 4–5 valandoms arba keleivių, arba prekių stotyse. Prie mūsų traukinio prikabina daug prekių vagonų.

Mūsų maisto atsargos mažėja. Lamei, galime apsirūpinti stoties bufetuose. Nujaučiame, kad kažkas negera darosi Vokietijoje. Vyksta sambūriai, diskusijos, žmonės yra irzlūs, neramūs... ir atrodo, kad tik mes dėl to esame kalti.

Iš stoties komisijos prancūzų karininko sužinojome, kad išvakarėse Prenzlau, Branderburgo žemėje, įvyko incidentas tarp reichsvero vyrų ir trijų uniformuotų sąjungininkų karininkų, pastariesiems tikrinant kareivines: užgaulūs juokai, švilpimas, akmenys. Britų pulkininkas leitenantas ir belgų karininkas buvo sužeisti. Ambasadorių konferencija reikalauja sankcijų. Taigi būti nuginklavimo kontrolieriumi yra pavojinga... Vokiečiai atrodo susinervinę.

1920 m. kovo 13 d. – Nuo 5.10 val. stovime Fuldoje, tuo tarpu jau širyt turėjome būti atvykę į Mainą. Po to 3 valandas stovime Frankfurte. Linksmiamės mėtydami vaikams pfenigius, kuriuos jie puola rinkti (...).

Žmonės į mus žiūri smalsiai, tačiau nemanifestuoja.

Į Mainą atvykome vakare, kiek pavėlavę. Čia galime atgauti jėgas. Sužinojome, kad kovo 12 d., t.y. vakar, Ambasadorių konferencija palankiai patenkino Klaipėdos direktorijos ir seimelio prašymą dėl nacionalinės vėliavos kraštui suteikimo.

(...)

1920 m. kovo 14 d. – Vakare atvykstame į Gerardmerą. 1920 metų šaukiamųjų kontingentą radome aprūpintą instruktoriais iš 149-ojo RI (? – D. B.) ir 21-ojo ŠPB. Iš esmės į Klaipėdą turime grįžti po 3 savaitių su 21-ojo ŠPB 350 naujokų.

1920 m. kovo 15 d. – Eismas vokiečių geležinkeliais iki okupacinės zonos sienos yra laikinai sustabdytas (nutrauktas). (...) Pareinės didžiuosiuose miestuose vyksta kovos. Berlyno gatvėse reichsveras šaudo į minią.

1920 m. kovo 26 d. – Darbo daug: pratybos, teoriniai užsiėmimai naujokams ir mums patiems, nes karinės instrukcijos neseniai buvo pakeistos. Nuo šiol nebėra skyrių (pranc. *escouades*), pusinių būrių (pranc. *demi-sections*), vietoj jų – grandys, grupės (pranc. *groupes*). Tarnyba yra griežta. Ilgimės viešnagės Klaipėdoje. Oras šaltas. Mėginau gauti leidimą aplankyti savo šeimą, tačiau tai pasirodė neįmanoma. (Klaipėdoje šalta. Uoste švyturys ir laivai padengti ledu, kuris jiems suteikia nuostabų spindesį. Baltijos jūros krantai yra apšalę ir į viršų driekiasi 2–3 m aukščio sušalę ledai, kuriais galima vaikštinėti.)

1920 m. balandžio 4 d. – Aš galėjau nuvykti į Saint Dié. Ten sutikau 10-ojo ŠPB karininkus ir instruktorius, kurie, kaip ir mes, atvyko ieškoti naujokų į Dancigą 10-ajam ŠPB, įtrauktam į 3-įjį ŠPB.

Mačiausi su vadu Ried-Chareton, kuris džiaugėsi, girdėdamas naujienas apie savo bataliono ankstesnius dalinius.

Sužinojau, kad atgal išvyksime apie balandžio 15 d. 21-ojo ir 10-ojo ŠPB naujokai kartu važiuos iki Vokiečių Ylupos. Šis išvykimas buvo kiek paankstintas, baiminantis maištingų judėjimų gegužės 1 d. proga Dancige ir Klaipėdoje.

Naujokai yra gan neramūs. Ši tolimesnė kelionė itin daug entuziazmo jiems neteikia. Veltui mėginame juos padrašinti.

1920 m. balandžio 13 d. – Mūsų išvykimas į Klaipėdą su 350 jaunuolių paskirtas balandžio 17 d. Galimas dalykas, kad aš su naujokais vyksiu iki Klaipėdos, bet aš mieliau susitikčiau su savo daliniu Benininkuose.

Sužinojome, kad jau prasidėjo Klaipėdos šaulių atostogos: 30 dienų, plus 16 dienų kelionei, (...).

1920 m. balandžio 17 d. – Išvykimas iš Gerardmero apie 10 val. Naujokams: jokių nešulių, ginklų; pastaruosius perims iš 1918 m. šauktinių, kai atvyks į Klaipėdą.

17 val. sustojimas Epinalyje. Į Nancy atvykstame apie 21 val., kur naktį praleidžiame traukinyje.

1920 m. balandžio 18 d. – Apie 8 val. pervažiuojame Metzą, po to Forbachą, Saarbrückeną, Kaiserlautoną, Vormsą, o apie 21 val. atvykstame į Mainzą. Išsilaipiname ir einame miegoti į Alice kareivines.

1920 m. balandžio 20 d. – Jau 2 dienos, kai Mainze laukiame 10-ojo ŠPB. Apgyvendinti Alice kareivinėse, valgyti pietų einame į kitas kareivines, kurios nutolusios 1500 metrų. Dėl to privalome 4 kartus per dieną žygiuoti per miestą.

Pagaliau šįvakar išvykstame ir apie vidurnaktį pervažiuojame Bischoffsheimą (...).

1920 m. balandžio 24 d. – Vasario pradžioje šį maršrutą mes įveikėme per 4 dienas: miestai greitu tempu sekė vienas po kito, sustojimai stotyse, kur mūsų laukdavo tarpsąjunginės komisijos. Mūsų traukinys nuo 8 iki 15 valandos stovi atsarginiame kelyje į Vokiečių Yluvą, laukdamas, kol prekinis traukinys teiks mus patempti.

Klaipėdoje išsilaipiname apie 19 val. Stotyje mūsų laukė pučiamųjų orkestras, kuris mus palydėjo į kareivines.

Padėtis, mums sugrįžus, nėra tokia pat, kokia buvo vasario mėnesį: aiškiai jaučiama įtampa. Netrukus vokiečiai pradeda ginčytis, stabdyti mūsų aprūpinimo traukinius. Tilžėje jie užlaiko vilkstines (pranc. *les convois*), teisindamiesi, kad prancūzų kariai privalo turėti jų konsulo pasirašytus leidimus. Į Klaipėdą jie atgal sugražino traukinį su baigusiais tarnybą 1918-ųjų metų šauktiniais.

Vienas klaipėdietis, matydamas išlaipintus mūsų naujokus vien su nešuliu ir antklode kryžmai, labai sunerimo, manydamas, kad tai junginys karo belaisvių, kuriuos į Klaipėdą atsiuntė už bausmę.

Raudonų plytų Pėstininkų kareivinės, itin charakteringos vokiečiams, yra patogios. Patalpose mažos lovos, todėl kiek kietos.

Lyja.

1920 m. balandžio 25 d. – Vadas vykdo naujokų su atvykimo uniformomis apžiūrą. Atvykimo vaišės (pietūs). (...)

1920 m. balandžio 26 d. – Naujokai išskirstyti į dvi kuopas, pavaldžias kapitonui Viciot; pirmai kuopai vadovauja kapitonas Bressin, antrai – kapitonas (*neįskaitoma*).

1920 m. balandžio 28 d. – (...) Rašau keletą laiškų į Prancūziją, tačiau kada jie išeis? Vokiečiai jau dvi dienas Tilžės kelyje sudaro kliūtis. Už pašta atsakingas (pranc. *vaguemestre*) seržantas, tai patyręs, buvo priverstas atsisakyti kelionės ir grįžti į Klaipėdą. Niekam neleista važiuoti, neturint vokiečių konsulo vizuoto leidimo. Generolas Odry tai visiškai atmeta.

Taigi, kuriam laikui nėra atostogininkų, o demobilizuotų 1918-ųjų metų šauktinių išvykimas atidedamas.

Tarp kita ko, vyksta bruzdėjimai.

Lietuviai reiškia mintis užimti Klaipėdos kraštą. Jų armija, sudaryta iš senų rusų, vadovaujama vokiečių karininkų, regis, yra pasirengusi jį užimti... nėra ugnies be dūmų..., nes nedidelis bataliono dalinys yra nusiūstas prie lietuvių sienos, kad būtų pabrėžtas (parodytas) mūsų egzistavimas (buvimas). Ši mūsų misija su ginklu rankoje taip pat turi užkirsti kelią vagystėms, masiškai vykdytoms šiame regione.

Betgi yra lietuvių, kurie nekantrauja. Tarp kita ko, palaikomi savo draugų rusų, jie nori užimti Klaipėdos kraštą, „savo žemę“, pas mus įvykdo keletą įsiveržimų. Tai 21 ŠPB priverčia pasienyje įrengti keletą postų.

1920 m. gegužės 1 d. – Aišku, mums duotas įsakymas keltis. Batalione paskelbta pavojaus signalo parengtis, jis pasiruošęs veikti, bet manifestacijos yra ramios. Gyventojai gerbė instrukcijas, kurias jiems buvo paskelbęs generolas Odry. Eisena su pučiamųjų orkestru praėjo priešais kareivines ir priešais policijos postą mus apdovanojo „marseliete“... Patikslinimas: vokiečiai ją laiko revoliucine giesme.

Pagaliau po 8 mėnesių antros klasės (atskyrio), 8 mėnesių pirmos klasės (atskyrio) šaulio, 8 mėnesių kapralo, vadinasi, praėjus dvejiems metams po mano priėmimo į batalioną, buvau pakeltas į seržantus... man atsiveria ateitis.

Baltus antsiuvus reikėjo aplaistyti. Aš turiu teisę į kambarį, kurį pasidalinu su savo draugu Boulonu, paaukštintu kaip ir aš. Pastarasis yra paskirtas į pašto konvojinko, turėjusio užtikrinti ryšį tarp Klaipėdos ir Vokiečių Ylivos, pareigas.

Puskarininkių buveinė (pranc. *le Mess*) yra patogi. Mus gerai maitina. Už 4,5 franko turime teisę į pirmąjį patiekalą, daržoves, mėsą, desertą, kavą, 1/3 butelio vyno.

Į uostą atplaukė eskadrinis minininkas „Dehorter“. Jis kartu su kitais lengvaisiais torpedininkų daliniais ir nedideliais Baltijos jūros divizijos sargybiniais laivais (pranc. *avisos*), kreuodamas palei Baltijos jūros pakrantes, keletui dienų apsistodamas Dancigo, Klaipėdos ir kt. uostuose, dalyvauja prancūzų misijų apsaugoje.

Oras gražus.

1920 m. gegužės 3 d. – Antrasis 1918-ųjų metų šaukiamųjų bandymas išvykti buvo kur kas sėkmingesnis.

1920 m. gegužės 6 d. – Už kareivinių yra didžiulis pratybų laukas, visas smėlyne, suteikiantis galimybę vykdyti karinius mokymus. Šaudymo standai yra nepaprastai gerai įrengti. Dukart per savaitę mūsų kuopa turi šaudymo pratybas. Kad nereikėtų savų amunicijos atsargų, naudojame vokieškus šautuvus, taip pat kulkosvaidžius bei šovinius, kurie buvo rasti per kratas.

Išties prieš keletą dienų viena kuopa buvo nedidelėje gyvenvietėje, greta Klaipėdos. Pasivadinus burmistra, buvo atlikta keletas kratų rūsiuose ir palėpėse. Šioje operacijoje dalyvavo ir Klaipėdos policininkai. Po keleto dienų sėkmingai buvo patikrinta kita gyvenvietė.

Taigi 4 kuopa į Pagėgius išsiuntė pilną vagoną inventorius.

Sekmadienį mums leidžiama išeiti, tačiau tik po vidurdienio (...).

1920 m. gegužės 9 d. – Nutveriamo du vokiečių civilius, ketinusius sugadinti šaudymo lauką.

Šiandien mano dalinys dalyvauja vėliavos iškilmėse, labai oficialiose.

Tarpsajunginės komisijos karininkas iš Berlyno atvyko sureguliuoti nesutarimų dėl kelio per Tilžę. Nuo to laiko leista vykti be leidimų.

Sklinda gandas, kad batalionas į tėvynę grįš rugpjūtį, bet tik tam, kad būtų išsiųstas į Maroką ... tačiau kiti užtikrina, kad prancūzų daliniai čia, Klaipėdoje, liks dar dvejiems metams: batalionas ar kas nors kitas.

Klaipėdiečių karingi ketinimai, regis, rimsta. Priešais Klaipėdą, Kuršių nerijoje, yra mažas kaimas Smiltynė (*Sandkrug*), iš kur galima stebėti Baltijos jūrą: paprastus paplūdimius, neapgyvendintas kopas, visur prasiskverbiantį smėlį. Potvynis čia nepastebimas. Čia galima patekti išsiuotu laiveliu arba nedideliu garlaiviu. Paplūdimiuose randama mažų, piršto dydžio žuvelių su smaila duriančia briauna. Žvejai jas renka savo kiaulėms šerti. Randama taip pat ir gintaro, bet ne visada ir labai mažais gabalėliais.

Gausybė šaudymo pratybų su vokiškais šautuvais ir granatomis.
Atostogininkų ir atitarnavusių 1918-ųjų metų šauktinių apžiūra.

1920 m. gegužės 10 d. – Atitarnavusių 1918-ųjų metų šauktinių, vadovaujamo leitenanto Marchando, išvykimas.

1920 m. gegužės 17 d. – Paštas iš Prancūzijos atvyksta normaliai: per savaitę dukart išeina ir dukart ateina. Vokiečių Yluva tarnauja kaip pašto, kurį pristato kurjeriai iš Mainzo, apsiekitimo vieta.

Tilžėje buvo apiplėštas į „centrą“ siūstas prekinis vagonas: šokoladas, konservų dėžės. (...)
1919 m. šauktinių naujokų instruktavimas vyksta be nutikimų (...).

1920 m. gegužės 18 d. – (...) Štai ir pirmieji karščiai, pakeičiantys ledinę žiemą. Pelkės dvokia, pasirodo nemalonūs uodai.

Šią savaitę aš budžiu kuopoje: tai reiškia, kad man teko daugybė pareigų: sutelkti (suburti) dalinį, vykdyti sunkius darbus ir t.t.

Naujokų instruktavimas tęsiasi. Užtikrinama gausi sargyba, be paliovos patuliuojama mieste ir kaime. Jaunieji šauliai pradeda eiti sargybą: po du ir naktį.

Pagaliau pradedame gauti prancūziškus laikraščius. Viename balandžio mėn. pabaigos „*Excelsior*“ numerio pateiktame Rusijos žemėlapyje galėjome pamatyti lenkų persvarą prieš bolševikus. Šie įvykiai vyksta 350–400 km nuo Klaipėdos.

Prie šaudyklos yra viešas parkas. Mus stebina keistas vietinis paprotys. Takelio pakraščiuose pastebimi raižyti (iškalti) akmenys bei į žemę įsmeigti mediniai galai (pranc. *des bouts de bois*) su tokio tipo įrašais: „kareivio X, gimusio Klaipėdoje, žuvusio toli nuo tėvynės, Verdune, atminimui“.

1920 m. gegužės 19 d. – Šią savaitę galime išeiti tik nuo 18 val. ... juk lygiai šią valandą prekybininkai uždaro savo parduotuves. Regis, visa tai tam, kad mums įvartytų nuobodulį. Sekmadienį visos parduotuvės yra uždarytos, traukinių eismas apribotas.

1920 m. gegužės 20 d. – Nedidelis 18 km žygis nuo 16.30 iki 21 val. su žygio uniformomis: žygis varginantis, nes keliai yra blogi; dulkės ir didelis karštis; kaip nurodyta, dėvime kariškas milines.

Beveik nėra nakties. 21 val. dar galima skaityti laikraštį, o švisti pradeda 2 val. ryte. Net rasai nebėra laiko kada iškristi.

Prancūzų eskadrinis minininkas „*Mécanicien Principal Lestien*“ atplaukė į uostą, pakeisdamas „*Dehorter*“. Į uostą jis atplaukė apsirūpinti.

1920 m. gegužės 23 d. – Sekminės. Mūsų garbei vietinis klebonas prasta prancūzų kalba skaito evangeliją: už tai jam esame dėkingi.

Naktį priešais generolo Odry buto sargybos postą gana rimtos muštynės tarp vokiečių.

1920 m. gegužės 25 d. – Stoviu generolo Odry buto sargyboje. Teko į kvartalo policijos postą pristatyti vokietį, kuris apstumdė bataliono karininką.

Kitas mažesnis incidentas naktį: iš 8 tarnyboje buvusių šaulių, 2 gana rimtai susirgo ir sanitarinės mašinos buvo nuvežti į ligoninę: vienas turėjo 39° karščio, nustatytas bendras nuovargis; kitas be paliovos vėmė. Juos nedelsiant turėjau pakeisti.

1920 m. gegužės 30 d. – Rytmetiniame pranešime sužinau, kad mane paskyrė pašto konvojininku iki Vokiečių Ylupos. Šią tarnybą privalau pradėti eiti nuo rytojaus: pirmadieniais, pasikeisdamas su savo draugu Boulonu, kuris šią tarnybą vykdo penktadieniais. Gyvenimas labiau klajokli-

nis, neapsiribojantis vien laiškų išdalijimu – Vokiečių Yluvoje teks ieškoti kurjerio. Ši komandiruotė trunka 4 dienas ir ji yra apibrėžta tikslių instrukcijų, kurias kruopščiai studijuoju, kad jas perprasčiau.

Lankomės nedideliame sargybiniame laive „*La Marne*“, kuris pakeitė „*Mécanicien Principal Lestien*“. Jis atplaukė iš Liepojos, Rygos ir privalės išvykti į Kopenhagą. Priėmimas laive, jūreivių puskarininkių kajutėse. Vakare už jų mandagumą atsilyginame savo buveinėje.

Generolas Odry tampa Klaipėdos krašto kariuomenės vadu, šiuo atveju – 21-ojo ŠPB. Tuo tarpu prefektas ponas Petisnė (Petisné) tampa vyriausiuoju komisaru. Tokių priemonių imtasi, kad geriau užtikrintų tvarką (...).

Šiandien krašto šventė. Kaip ir kitose vietinėse šventėse čia yra pramogų: cirkas, supuoklės, šaudymo stendai, saldumynai, didysis ratas. Nustebome pamatę tikrus „medinius arklius“, už keletą smulkių monetų traukiamus dešimties 10–15 metų vaikėzų.

Gaisrininkai, uniformuoti smailiais šalmais, pasiruošę pavojus signalui.

Aš triūsiu stotyje – paskirtas prižiūrėti iš Prancūzijos atvežtų prekių iškrovimą. Vienas vagonas buvo skirtas batalionui: 5 ... (pranc. *muids*), 500 litrų vyno, 10 maišų kavos, ryžių, pupelių ir kt. „Centru“ skirtame vagonėlyje buvo daugiau nei 100 dėžių: cigarečių, tabako, išlaikyto vyno, konservų, saldumynų ir t.t. Šiuos vagonus nuo Mainz'o iki Vokiečių Ylupos atlydėjo Reino armijos (pranc. *l'Armée du Rhin*) kariai, o nuo pastarosios iki Klaipėdos – bataliono šauliai.

1920 m. birželio 3 d. – Pirmadienį, gegužės 31 d., mano pirmoji puskarininkio, atsakingo už pašta, tarnybos diena. Įsakymas dėl mano komandiruotės išdėstytas raštiškai, tačiau vokiečių kalba: „Okupacinis 21-asis ŠPB dalinys – Klaipėdos valdžia (pranc. *gouvernement*) – Komandiruotės įsakymas – Seržantas X ir 1 vyras vyksta į Vokiečių Yluvą parvežti pašto Okupaciniams daliniams (pranc. *des Troupes d'Occupation*) – Maršrutas: Klaipėda – Vokiečių Ylupa ir atgal – Duota Klaipėdoje, 1920 m. gegužės 31 d.“

Iš Klaipėdos su savo šauliu išvykstu apie 11.15 val. Neginkluoti, suprantama. Šiek tiek maisto: mudviem 2 kepalai duonos, 2 litrai vyno, konservų.

Turime lydėti, pirmyn ir atgal, atostogininkus ir nepaprastųjų misijų delegacijas... (*neįskaitoma*). Su manimi važiuoja leitenantas išdininkas Mougine, kuriam nurodyta Bonoje rasti šiek tiek pinigų, 1 seržantas ir 1 šaulys, vykstantys į Mainz'ą gauti įgaliojimų.

2-jų valandų sustojimas Tilžėje: dokumentų patikrinimas. Uždedamas antspaudas ant mano komandiruotės įsakymo, kuris, tarp kita ko, dar bus tikrinamas 3 ar 4 kartus ... po to munitinė. Vokiečių policininkai su mumis elgiasi maloniai, mums daugybę kartų žemai nusilenkia. Šitai yra nuo to laiko, kai čia balandžio pabaigoje iš Berlyno buvo atvykęs misijos karininkas sureguliuoti kilusių keblumų. Įriedame į Prūsiją. 2-jų valandų sustojimas Įsrutyje. Išties tai nemaloniausia atkarpa.

Įsrutis yra tikras Prūsijos miestas su stipria keletą tūkstančių kareivių turinčia įgula: 3 pulkai. Anie, sutikti stotyje, mus nužvelgia iš aukšto, nesibijo mums parodyti keletą grasinančių gestų. Šiuos priešiškus sambūrius išskleidė karininkai.

Vykstu į miestą susisiekti su maža prancūzų komisija, įpareigota atgauti naminius gyvulius, kuriuos siunčia į Prancūziją: kapitonu, seržantu ir vienu vyru iš dalinio. Jiems reikia įteikti keletą laiškų ir aprūpinti juos balta duona bei kitais maisto produktais. Jie įsikūrę „*Desauer*“ viešbutyje, jaučiasi izoliuoti, nepastebimi, savo padėtį traktuoja kaip nelabai stabilią. Kiekvieną rytmetį, prieš darbo pradžią, kad pakeltų „tonusą“, jie leidžia plokštelę su „*Marseliete*“: tai gražu, šios ceremonijos tvirtai laikėsi nepaisant visko – ji neįvyko tik keletą kartų.

Į Alenšteiną atvykstame apie 23.30 val. Plebiscitinė teritorija kontroliuojama anglų ir italų dalinių. Ieškome viešbučio apsistoti nakčiai: visi užimti arba atsisako mus apgyvendinti. Laukti dienos įsikuriame stoties bufete. Birželio 1 d. rytą einu į miestą susisiekti su prancūzų misija.

Šiame mieste vokiečių žandarmerija yra galingai organizuota: jų yra 500 – pėstininkai, kavalerija, artilerija ir aviacija. Jie vaikštinėja gatvėmis, važiuoja sunkvežimiais į pratybas. Tai yra tikrai patyrę karininkai, paruoštos mobilizuoti armijos ateities karininkai.

Į Vokiečių Yluvą, miestą, esantį 8 km nuo Lenkijos, išvykstame 13 val., o atvykstame 14 val. Čia vis dar plebiscitinis kraštas. Įteikiu savo pašto maišus stotyje esančiam prancūzų postui, kuris saugo komisijos dispečerinę, ir iki rytojaus, trečiadienio, esu laisvas. Laukiu kurjerio, kuris turi atvykti iš Metz.

Apsigyvenu naujose artileristų kareivinėse: jos rezervuotos keliems 10-ojo ŠPB prancūzams, kur plevėsuoja prancūzų fortūnos vėliava (...). Čia gyvena 16 prancūzų misijos karių. Yra dar 2 kareivinės: viena rezervuota anglams, kita – italams (...).

Vokiečių žandarų patruliai nuolat vaikštinėja mieste.

Kurjeris atvyksta šį ketvirtadienį: 3 maišai, iš kurių 2 registruotiems laiškam. Atrenku laiškus ir einu ieškoti prancūzų misijos laišku.

Pietus pavalgiau „*Kanitime*“, didžiuliame pastate vidury kareivinių. Valgi pasižymėjau: puodelis šokolado, didžiulis gabalas keptos mėsos, pakepintos bulvės, špinatai, salotos acte, pasaldintas vanduo, saldumynai – ir viskas už 8 markes (1 frankas = 3 markėms), t.y. už 2,5 franko (...).

Ryt dieną, ketvirtadienį, birželio 3 d. ryte, išvykstu iš Vokiečių Yluvos. Grįžimas greitas.

Lauke teko matyti daug gyvulių: arklių, raguočių – juos kaip kompensaciją rekvizavo komisija; juos gabena į Prancūziją.

Dviejų valandų sustojimas Alenšteine, 10 minučių – Įsrutyje, persėdimui į kitą traukinį, kuriame mums buvo rezervuotos antros klasės kupė. Prancūzų misija, mūsų laukusi stotyje, mums įteikė 4 iš Berlyno gautas dėžes, kurios buvo skirtos Klaipėdos gubernatoriui (valdytojui) (vyriausiajam komisarui – *D. B.*).

Tilžėje vėl komandiruotės įsakymo patikrinimas, vėl muitinė. Į Klaipėdą grįžtame vakare. Mūsų laukė arklių vežimai, skirti siuntiniams paimti.

Nedelsiant paštas išdalijamas batalionui, kiekvienam tarnyboje esančiam kuopos puskarininkui: iš viso apie 1500 laišku ir dar laikraščiu. Nunešu į Vyr. komisariatą laiškus – didelio formato diplomatinės korespondencijas su dideliais antspaudais.

Trumpai tariant, kelionė varginanti, bet jaudinanti ir šiek tiek pareikalavusi išlaidų. Generolas Odry ketina Reino armijos paprašyti pašalpos konvojinkams: 20 frankų dienai.

Truputį nerimavau prieš pirmąją kelionę, tačiau dabar viskas jau atlikta: kitąkart bus geriau.

Grįžęs radau sustiprintus policijos postus, patrulius mieste, iš kareivinių uždrausta išeiti. Pavojaus signalas. Bolševikų atstovai ketino surengti konferenciją, ... tačiau anie ponai *manu militari* buvo palydėti prie sienos. Dėl to kilo dokininkų streikas, grasinimai susprogdinti Vyr. komisariato komendantūrą, generolo butą. Apvilti lektorai, išeidami pažadėjo sugrįžti su pajėgomis.

Sargybos laivas „*Marne*“, privalėjęs palikti uostą, savo išvykimą atidėjo, laukdamas, kol jį atplauks pakeisti „*Aisne*“.

1920 m. birželio 5 d. – Padėtis vėl tapo normali. Kovinė parengtis atšaukta. Vėl vyksta pratybos. Iš eilės dvi naktis mums reikėjo miegoti visiškai apsirengusiems, pasiruošusiems pakilti, su šaudmenimis šovininėse. (...)

„*Aisne*“ atplaukė šįryt, o „*Marne*“ išvyko į Kopenhagą. Šie laivai, kreišiodami palei Baltijos jūros pakrantes, yra pasiruošę įsikišti. Prireikus jie gali nedidelėms kelionėms talpinti iki 400 asmenų. Nuo šiol visada uoste budės laivas.

1920 m. birželio 7 d. – (...) Išvykstu į antrą komandiruotę į Vokiečių Yluvą; ji numatyta iki birželio 10 d.

1920 m. birželio 10 d. – Kelionė be nutikimų. Sugrįžau vakar vakare. Esu gana užimtas – reikia išdalinti registruotą pašta: 20 laišku ir 50 siuntinių, 7 įgaliojimo laiškus, 5 pašto siuntas.

Grįždamas nuo Įsručio keliavau su konsulu Hellenique ir jo šeima, grįžtančiais į Liepoją (...). Visi lankė mūsų kupė, klausinėjo apie Klaipėdos situaciją, siūlė mums saldinių, cigarečių (...). Net vokiečiai atėjo pasiūlyti mums cigarų, ... galbūt tikėjosi, mums įsigerinę, ką nors iš mūsų išgauti.

Ministras leido atvykti vedusių karininkų ir puskarininkų šeimoms, su sąlyga, jei tam pritaris Klaipėdos okupacinės kariuomenės generolas. Tatai mums žada keletą moteriškų šypsenų šiame tolimame mūsų krašte.

1920 m. birželio 18 d. – Grįžtu iš savo trečiosios komandiruotės. Nuolat ta pati programa, tas pats procesas.

Vokiečių kariai nuolat stebisi, matydami prancūzų kareivius, vaikštinėjančius jų zonoje (...). Vykdamas su savimi turėjau 10 atostogininkų. Mūsų buvo per daug, kad apsistotume viešbutyje Alenšteine. Todėl nusprendėme dienos sulaukti laukiamojame salėje. Ši patalpa naktį tarnauja kontrabandininkų prekybai degtine. Čia parduodamos prekės, slapta keičiamasi buteliais, tarp kita ko, geriama sklidinomis stiklinėmis, turbūt norint įvertinti kokybę ... Auštant aplinka tapo nepakeliamą – jie tapo gerokai susinervinę. Įkaušę jie nepajėgia sutramdyti savo neapykantos mums, mus įžeidinėja, rodo savo peilius ir grasinančius gestus. Du iš jų mus matydami įniršo, pradėjo įžeidinėti, grasinti mums savo peiliais. Nusprendėme juos ignoruoti, neatsakyti – tai juos nuramino.

Stotyje sutinkame rusų, repatrijuotų iš Prancūzijos, kurie apkrauti kaip asilai grįžta į savo tėvynę. Grįždami, kaip ir praėjusioje kelionėje, Įsruityje sutinkame asmeniškai paskirtą Klaipėdos misijai lenkų Užsienio reikalų ministerijos atašė Varšuvoje, vykstantį komandiruotėn į Latviją.

Pirmieji (rusai – *D. B.*) mūsų garbei atkimšo seno romo butelį. O antrasis labai norėjo kalbėti apie savo šalį, kurios dabartinė padėtis nėra itin spindinti (...).

1920 m. birželio 23 d. – Leitenantas Bourgeois imasi vietoj kapitono Fischerio vadovauti 4-ai kuopai. (...)

1920 m. birželio 25 d. – Štai aš jau grįžęs iš ketvirtos kelionės į Vokiečių Yluvą. Nedidelis incidentas Tilžėje: mane lydėjęs šaulys per neapsižiūrėjimą buvo pasilikęs prie portupėjos durklą, kuris Klaipėdoje, išeinat į miestą, yra privalomas. Žandarai mandagiai man pareiškė pastabą ir manęs maloniai paprašė atiduoti jo ginklą. Jie man išdavė kvitą. Grįžtant jie man durklą grąžino (...). Šįkart atgabenau 20 atostogininkų.

Alenšteine tarpsąjunginės komisijos prancūzų karininkas man pranešė, kad jo misija baigsis praėjus vienam mėnesiui po plebiscito, kuris jau numatytas liepos 11 d. Rezultatai, pasak jo, yra palankūs vokiečiams. Lenkai dar nesą pradėję propagandos, ji smarkiai vėluoja. Mieste šiuo metu yra prikabinta dviejų šalių afišų: vyksta daug konferencijų, o triukšmingų manifestacijų tebuvo vos keletas (...).

Grįžtant Įsruityje man nebuvo kaip anksčiau rezervuota vietų. Stoties vadovo paprašiau, kad man surastų 20 vietų trečios klasės ir 2 vietas – man ir mano palydovui – antros klasės vagonuose. Prireikė išlaipinti visus vagono keleivius, o tai neapsiėjo be jų priekaištų mums. Traukinys dėl šio įvykio smarkiai vėlavo.

Incidentas Klaipėdoje šiandien. Puskarininkui, vaikštinėjusiam mieste, į veidą spjovė civilis. Reakcija: seržantas nusivalo, puola jį ir pavadina jį „kiaule“. Seržantas jam įsako sekti jį iki kareivinių, tačiau iki jų likus 50 metrų, persigalvoja ir duoda jam seriją smūgių kumščiu, taip smarkiai, kad „fricas“ apsvaigęs krinta ant žemės: kaukolės lūžis. Šiuo metu jis yra tarp mirties ir gyvenimo. Seržantą sveikino visi: prefektas, karininkai ir, žinoma, puskarininkiai. Tik generolas Odry buvo perdėm griežtos nuomonės. Seržantas laukia pasekmių. Jei auka mirtų, jis stotų prieš Karo teisumą: toks įstatymas ... bet jis bus išteisintas. Anas vokietis buvo iš Tilžės. Jei jis atsigaus, nemanau, kad jis kada nors dar keltų koją į šį sektorių.

1920 m. birželio 27 d. – Karšta. Dienotvarkė taip pat pritaikyta prie temperatūros. Keliamės 4.40 val. Privalomas poilsis nuo 9 iki 15 val. Birželio 25 d. vykdėme naktinę operaciją: visi dėvėjome žygio uniformas. Išvykimas: 21.30 val. – patruliai, smulkieji postai. Gyventojai šovė į dalinį: 2 revolverio šūviai. Patruliai apsupa namą, krata: 2 moterys ir 1 senis, kurie tikino matę vagis. Revolveris užtaisytas, rastos 2 šovinių tūtelės. Žmogus, kuris iššovė, galėjo pabėgti. Pratybos tęsiasi. Sugrįžome 6 val. ryte.

Laisvalaikiu su savo draugais einame į šaudyklą naikinti vokiškų ginklų, gražintų civilių ar rastų per kratas: yra daugiau nei 4000 „mauserių“, 1 kulkosvaidis, tūkstančiai šovinių. Šaudoma, šaudoma ir, kai šautuvas yra pernelyg įkaitęs, metamas į smarkią ugnį ... ir taip tęsiama su kitais šautuvais.

Vamzdžiai vėliau sutraiškomi mase.

Tarp kita ko, visi sargybos laivų jūreiviai turi po vokišką šautuvą šaudyti į jūrą.

Sekmadienį buveinė tuščia. Pasivaikščiojimas grupėmis Baltijos jūros pakrantėmis, Kuršių nerija – žemės ruožu, besidriekiančiu daugiau nei 100 km. Priešais Klaipėdą yra 1 km ir 200 m pločio sausumos ruožas, kuris skiria Kuršių marias, jūrinį ežerą, nuo Baltijos jūros – tai Kuršių nerija. Ten priešais Klaipėdą esanti nedidelė gyvenvietė vadinasi Sandkrug (Smiltynė – D. B.) su paplūdimiu į Baltijos jūrą, promenada, taip pat kazino (pranc. *Casino*). Ten patenkama laivu, kuris plaukia tik 5 minutes. Truputį žalumos, 1 kazino, gana graži vieta, ... (*neįskaitoma*) vasarą laivas, atgabenantis tūkstančius keleivių.

1920 m. liepos 3 d. – Sugrįžimas iš 5 kelionės į Vokiečių Yluvą. Tvankus karštis. Parvežiau, arba veikiau – parlydėjau, 40 atostogininkų, kapitoną Fischerį, jo žmoną ir sūnų.

Vokiečių Yluvoje vyko bruzdėjimas: po 12 dienų plebiscitas. Miestas nėra labai svarbus, tačiau tai labai reikšmingas geležinkelių tinklo centras. Kalbama, kad prireikus vokiečių ir lenkų daliniai čia užtikrins tvarką. Man sakė, kad anglai privalo išeiti iki liepos 5 d., tačiau aš manau, kad jie turės vykdyti savo misiją iki plebiscito.

Man teko matyti įdomių dalykų, kurie vyko besiruošiant šiam plebiscitui. Vokiečiams tai didelė šventė. Visa zona yra išpuošta, visi namai papuošti juodai baltomis vėliavomis, pagražinti eglišakiais. Lenkų vėliavos nė vienos.

Visur plakatai, susibūrimai, triukšmingos manifestacijos. Atvyksta pilni traukiniai iš Kėlno, Berlyno, Hamburgo ir kitų miestų, atgabenantys visus, kilusius iš šio regiono ... ir galbūt pašaliečius. Kelionė antra klase nemokama, visose stotyse dalijamas maistas, pučiamųjų orkestras groja atvykstantiesiems. Traukiniai, pervažiavę Lenkiją, išpuošiami Vokiečių Yluvoje. Traukinių daug, atvyksta vienas paskui kitą, kraštiečių taip pat didelė gausybė!!! Alenšteine kariškos lauko virtuvės aptarnauja šiltu maistu. Lenkų namai čia saugomi policijos, aptverti geležinėmis vielos užtvaramis (...).

1920 m. liepos 12 d. – (...) Septintą kartą išvykstu į komandiruotę. Plebiscitas Alenšteine ir Marienverderyje įvyko vakar, bet dar nežinome rezultatų. Neabejojame, kad Vokietija tikrai tapo didžiąja laimėtoja.

Klaipėda išleido specialius krašto ženklus: tai vokiški pašto ženklai, 1905 – 1920 m. „Germania“ pavyzdžio, su užrašu „Memelgebiet“. Jų yra 17 skirtingos vertės. Filatelistai juos medžioja. Kalbama, kad juos netrukus pakeis prancūziški ženklai (...).

Lietuva šią dieną pasirašo sutartį su rusais, kuri nustato rusų–lietuvių sieną: didžioji dalis Vilniaus krašto turi būti gražinta lietuviams: tai mus domina, nes Vilnius nėra pernelyg toli nuo mūsų teritorijos (...).

1920 m. liepos 13 d. – (...) Kokie plebiscito rezultatai!!! 97% nori, kad Alenšteinas liktų vokiečių. Marienverderio regionas: 100 000 už Prūsiją, 8000 už Lenkiją (...). Kodėl prieš plebiscitą

buvo atitraukti anglų daliniai? Kodėl buvo toleruotos visos šios dekoracijos, visa ši ypatinga propaganda? Tarp kita ko, mane patikino, kad buvo daugybė sukčiavimo atvejų.

Jau vyksta muštynės tarp lenkų ir vokiečių. Pastarieji tikina, kad kai pasitrauks tarpsąjunginės komisijos, jie uždraus kalbą visiems lenkams. Pagyrūniškos šnekos? Galbūt, bet kas atskleis tikrąjį veidą.

Vakar lietuviai paskelbė visuotinę mobilizaciją. Jie baiminasi, kad Karaliaučiaus daliniai užgrobs jų teritoriją. Šalia mūsų teritorijos vyksta smarkus bruzdėjimas (...).

1920 m. liepos 14 d. – Klaipėdoje liepos 14 d. proga, kai su visa ceremonija buvo pakelta vėliava, sargybos laivas iš pabūklų iššovė 21 salvę. 8 val., dalyvaujant krašto valdžios atstovams ir sargybos laivo karininkams, generolas Odry „*Ballast Platz*“ krantinėje, priešais sargybos laivą, vykdė bataliono ir laivo dalinių apžiūrą. Vadas Guilleaux buvo apdovanotas Legiono garbės ordinu. Po apžiūros įvyko labai didingos eitynės mieste. Buvo daug žiopsančių. Mums pranešė, kad matė moteris verkiančias. Įdomu!!!

11 val. iškilmingos vaišės; vakare – žaidynės dalinyje.

Aš šios nacionalinės šventės dieną esu Vokiečių Yluvoje. Stoties dispečerinės prancūzų komisija: kapitonas, leitenantas, seržantas ir dešimt 10-ojo ŠPB šaulių padarė viską, ką sugeba, puošdami savo tarnybos pastatą prancūzų vėliavomis, herbais, vėliavėlėmis, kas atrodė gana juokingai vidury vokiškų dekoracijų (...). Tarpsąjunginės komisijos kariuomenės vadas, anglų majoras, dalyvaujant visiems anglų ir vokiečių karininkams, įvykdė nedidelio ginkluoto būrio apžiūrą ... ir tai buvo viskas. Tačiau aš įtariu, jog buvo garbės vynas ... To negalėčiau įrodyti, nes ten nedalyvavau, nes mano laipsnis neleido būti pakviestam (...).

1920 m. liepos 18 d. – Sargybinis laivas „*Ancre*“ nuo 13 iki 17 val. rengė sporto šventę, kurioje dalyvavo ir šauliai.

1920 m. liepos 19 d. – Aštuntąkart išvykstu į komandiruotę. Mus pradeda varginti aplinkui nuolat besisukiojančios musės (...).

Vakar, liepos 18 d., priešais ambasadą įvyko iškilmės, pratęsusios liepos 14 d. šventę. Reichsvero garbės kuopa atidavė pagarbą, tačiau palikdama aikštę iššaukiančia maniera uždainavo „*Deutschland über alles*“. Jie yra nepataisomi. Nauji ambasadų protestai (...).

1920 m. liepos 26 d. – Labai karšta. Vakar siautėjo smarki audra. Su leitenantu, seržantu, kapralu, gardemarinu (pranc. *aspirant*) ir šauliu einame į šaudyklą tėti vokiškų ginklų naikinimo. Per 2 val. iššaudėme daugiau nei 2500 šovinių (...).

1920 m. liepos 27 d. – 100 karininkų ir šaulių perduota civilinei valdžiai kovai su gaisru Prielės durpyne. Ugnis plinta paviršiumi (...).

1920 m. liepos 28 d. – Esu 9-oje komandiruotėje į Vokiečių Yluvą. Lietus pila kaip iš kibiro. Vėluojančio traukinio iš Mainzo laukiu Vokiečių Yluvoje, „*Kaserne*“. Šios kelionės visuomet yra įdomios.

1920 m. liepos 31 d. – Į Klaipėdą sugrižau tik vakar, liepos 30 d., vietoj liepos 29 d.: vieną dieną vėliau, negu buvo numatyta. Tai dėl incidento: traukinys iš Mainzo, gabenęs paštą ir amuniciją, skirtą Klaipėdai, buvo sustabdytas Fraustadte (Wschowa – D. B.), vokiečių – lenkų pasienyje. Vokiečių manymu, šie amunicijos vagonai buvo skirti lenkams. Šiuos vagonus jie atplombavo ir atidarė. Kontaktas su Berlynu. Prašyta sankcijų vietinei valdžiai ... šis traukinys, taigi ir paštas, į Vokiečių Yluvą atvyko pavėlavęs 50 valandų.

„*Echo de Paris*“ liepos 21 d. numeryje perskaitėme straipsnį apie dabartinę Rytų Prūsijos situaciją ir apie susirūpinimą prancūzų dalinių Klaipėdoje: mūsų nuomone, šie būgštavimai yra tru-

putį perdėti ... tačiau džiaugiamės, kad išvis galvojama apie mus. Straipsnis pranešė, kad Klaipėdos kraštas bus pažadėtas lietuviams, jei šie padės lenkams kovoje su bolševikais.

Klaipėdiškiai jaučiasi ne itin saugūs: daugiau nei 200 per dieną prašo leidimo išvykti į Prūsiją... tatai mažiausiai, kiek išduoda Direktorijos skyrius (...).

Išnešiodamas oficialią korespondenciją įvairioms misijoms ir civilinėms valdžioms, aš pažįstu visus šiuos ponus Klaipėdoje, Įsrutyje, Alenšteine, Vokiečių Yluvoje. Taigi aš turiu daug informacijos apie įvykius, kurie juos labai jaudina (...).

1920 m. rugpjūčio 1 d. – (...) Jau prasideda žiema: anksti temsta. Naktys šaltos. Ryt, rugpjūčio 2 d., išvykstu į 10-ąją komandiruotę. Nuo šiandien Klaipėda turi savo pašto ženklą (pranc. *timbre*).

1920 m. rugpjūčio 6 d. – Vokiečių Yluvoje buvau priverstas laukti pašto, kuris atvyko pavėlavęs 22 valandas. Grįžtant man nepavyko įsėsti į nedidelį sanitarinį traukinį, kuris vyko į Klaipėdą evakuoti ligonių: iš viso 2 vagonai, vienas su 8 gultais – ligoniams, kitas – virtuvei, atsargoms, sanitarams.

Pavyko užvalgyti šilto maisto: paruoštų konservų, keptų bulvių, kavos (...). Šis traukinys į Klaipėdą atvyko tik naktį, nes vokiečiai Tilžėje jį norėjo sulaikyti.

Vienas mano palydovų lydėjo amunicijos vagonus, kurie buvo sulaikyti Frankfurte liepos 31 d. Tilžėje stoties vadovybė, juos išvydusi, iš naujo juos atidarė. Viename jų, pažymėtame „Aranga“, jie aptiko amunicijos. Tai buvo klaida, kuri galėjo mums pridaryti problemų. Žodžiu, jie vėl pamane, kad visa tai buvo skirta Lenkijai ... vis ta pati dainelė! Jie sulaikė 2 vagonus: 200 vokiečių atvyko manifestuoti. Apie šį incidentą nedelsiant buvo pranešta į Berlyną ir Paryžių. Vagonai buvo gražinti. Vokiečiai šiame regione yra smarkiai susinervinę.

Vakar Pagėgiuose sulaikė civilį, kuris klojime (kluone) po šiaudais slėpė lėkuvą „Gotha“, ginkluotą dviem kulkosvaidžiais, su pilnu baku degalų. Dar tą patį vakarą jį ketinta perduoti bolševikų armijai. Lėkuvą slėpęs asmuo buvo pristatytas į Klaipėdos kareivines, kur privalės stoti prieš Karo teismą. Pilotui pavyko pasitraukti Tilžės kryptimi (...).

1920 m. rugpjūčio 10 d. – (...) Uoste nejudamoje krantinėje stovi priešminininkas ir du sargybos laivai. Vasara tikrai baigėsi. Jau šalta.

1920 m. rugpjūčio 13 d. – Klaipėdoje darbininkai – jų yra 500 – streikuoja. Jie reikalauja gražinti bolševikų lektorius, išvytus prieš 2 mėnesius.

Nėra vandens, elektros, neveikia tramvajai.

Jie reikalauja susitikimo su generolu Odry ir prefektu. Vietoj atsako: postai dvigubai sustiprinti kulkosvaidžiais, laivams uoste duotas pavojaus signalas, palei kelią, vedantį į generolo vadavietę, įrengti smulkūs postai. Streikuotojai dėl menkniekių ginčijasi su vietos policija. Keletas sužeistų abiejose pusėse. Su šauliais jokio kontakto. Po to streikas netikėtai liovėsi, nežinoma kodėl. Ar tik ne tam, kad dar geriau jam pasirengtų?

Kareivinėse apgyvendiname 10 lenkų – bolševikų belaisvius, kurie nuo jų pabėgo pereidami Lietuvą: kapitonas, 2 leitenantai, 4 gardemarinai (pranc. *aspirants*) ir 3 kareiviai. Nežinoma, ką su jais daryti.

Lėktuvo „Gotha“ motorą atgabeno į Klaipėdos kareivines. Korpusas buvo sudegintas: daugiau jis nebeprabil (...).

1920 m. rugpjūčio 15 d. – (...) Jau kuris laikas mūsų kareivinėse telkiasi lenkai: karininkai ir dalinio vyrai. Jų sparčiai daugėja. Prieš grįždami jūros keliu į savo šalį, nuo rusų pabėgę belaisviai ateina prašyti mūsų svetingumo.

Lenkų bėgliai, viešėję mūsų kareivinėse, išvyko lenkų laivu, kuris atplaukė iš Rygos su 300 pabėgėlių.

Ryt, pirmadienį, rugpjūčio 16 d., turiu vykti į 13-ą kelionę per Rytų Prūsiją: tatai žada būti triukšminga. Žinome išvykimo datą, tačiau mes tikime savo laiminga žvaigžde, kad mūsų komandiruotė bus sėkminga ir laimingai sugrįšime.

Išties Vokiečių Ylupos stoties komisijos dispečerinė į Klaipėdą atsiuntė skubų pranešimą, be komentarų: „laiškus, telegramas, paštą, skirtus Vokiečių Ylupos komisijai, nuo rugpjūčio 15 d. siųskite į Dancigą“. Vakare kitas pranešimas: „Misija išvykusi į Marienburgą“. Taigi, man atrodo, kad Vokiečių Yluvoje nieko nebėra. Tad aš vyksiu arba į Marienburgą, arba į Dancigą. Pamatysim! Tatai žada nuotykius. Peržvelgiu žemėlapius, savo maršruto tvarkaraščius. Širyta vokiečių laikraščiai praneša apie vokiečių dalinių atvykimą į Alenšteiną, Marienverderį, Vokiečių Ylupą ir apie tarpasajunginių misijų išvykimą (...).

1920 m. rugpjūčio 23 d. – Aš dar Dancige ir esu pakliuvęs į gana banalią situaciją. Štai įvykiai, kurie mane čia atvedė, ir kuriems užrašyti padidėjau laiko.

Išvykau į 13-ą komandiruotę, į Marienburgą, kaip buvo numatyta, rugpjūčio 16 d. 11 val. traukiniu su dviem... (*neįskaitoma*) ir 14 atostogininkų. Į Alenšteiną atvykstame 23 val. be nutikimų. Naktį praleidžiame laukiamojoje salėje. Išgeriame keletą bokalų alaus ir, laukdami traukinio, bandome nusnausti. Daug karštai besikalbančių kareivių, kurie švenčia sugrįžimą į savo kraštą (...). Bet kuriuo atveju į mus jie žvelgia pikta (...).

Antradienį, rugpjūčio 17 d., perone laukėme atvykstančio traukinio. 5 val. į stotį iš Įsručio atvyko šarvuotas vokiečių traukinys. Traukinį sudarė platforma (*neįskaitoma*) su 77 pabūklais, 3 šarvuoti vagonai, kiekvienas su 4 kulkosvaidininkais, keletas prekinių ir 2 keleiviniai vagonai. Jis buvo papuoštas didžiule prūsiška vėliava: imperatoriškas erelis ir juodas kryžius baltame fone. Perone išsilapinę gėlėmis apkaišyti kareiviai buvo labai nustebę mus matydami: jie į mus žiūrėjo išdidžiai, keletas jų įžeidinėjo prancūziškai. Šis traukinys išvyko apie 7 val., atsiveikinimui iššovęs 2 garbės salves ... jei tai buvo mums, tai mums tatai suteikė didelę garbę.

Įsrutį palikome 7.25 val., išvykdami Marienburgo kryptimi, nes dėl rusų kavalerijos proveržio stoties dispečerinė komisija buvo išsikėlus. Manau, kad aš juos mačiau: prieš atvykdami į Marienburgą, prasilenkėme su traukiniu, pilnu bolševikų kareivių, kuriuos saugojo granatomis ginkluoti vokiečių kareiviai (...).

Išties padėtis šiame sektoriuje yra labai komplikauta. Visose stotyse: dekoracijos, Prūsijos vėliavos, sutikimo vėliavėlės. Marienburge matėme trispalvę Vokietijos Respublikos vėliavą.

Vadovaudamiesi gautomis instrukcijomis, išlipame šioje stotyje. Mums norint pereiti požeminę perėją, stoties karininkas davė suprasti, kad mums iš čia reikėtų išvykti kuo anksčiau. Jam replikuodamas, primygtinai reikalavau, kad turiu susitikti su anglų-prancūzų dispečerine komisija, turėjusia į Marienburgą atvykti prieš 2 dienas. „Nėra komisijos, nei anglų, nei italų, nei prancūzų. Viskas baigta.“ Iš tikro, italų daliniai buvo išvykę jau seniai, tačiau komisijos dispečerinė dar turėtų būti čia. Po 10 min. ginčo: „Eikite, prancūzai, lauk“. Aplink susibūrė keleiviai, o priešišškai nusiteikę rodė mums grasinančius gestus, kumščius, spjaudydami ant žemės mūsų link, kartojo: „Franzosen raus“. Man užteko proto palikti šį neramų sektorių, sėsti į stotį atvykusį ekspresą, kuris vyko Dancigo kryptimi.

Prie manęs, su 40 atostogininkų šiaip taip įsitaisiusio traukinyje, priėjo žandarai, norėję patikrinti mano komandiruotės įsakymą. Jų paklausiau, kur yra komisijos dispečerinė. Vienas jų atsakė nieko nežinąs, o kitas patarė kreiptis į vadus.

Dirschau, pirmoje lenkų stotyje, šios komisijos kapitonas Duval mus išlaipino ir mums viską paaiškino. Misijos, vykusios į Dancigą, traukinys, jai tarnavęs kaip biuras ir gyvenamoji vieta, buvo priverstas sustoti Marienburge, kur pirmadienį, rugpjūčio 16 d., jis tapo priešišku manifestacijų

objektu: dainos „Deutschland über alles“, šauksmai „raus“, „kaput“, kumščiais išdaužti stiklai, šėlsanti minia.

Vakare šis traukinys buvo prikabintas prie lokomotyvo ir, prisidengiant patikros dingstimi, nutemptas Karaliaučiaus kryptimi. Ten prie jo buvo prijungtas vagonas prancūzų ir anglų karininkams bei dar vienas vagonas šimtui 10-ojo ŠPB šaulių iš Marienverderio, apleidžiančių Prūsiją (...). Buvo pateiktas ultimatumas: jei traukinys rugpjūčio 17 d., antradienį, 14 val. nebus grąžintas į Dirschau, anglų laivynas subombarduos Marienburgą, Karaliaučių.

Tad aš Dirschau laikiu šio traukinio sugražinimo. Traukinys atvyko valandą anksčiau, negu buvo nurodyta: apie 13 val. Naktį praleido atsarginiame kelyje 15 km nuo Marienburgo (...).

Miegame antros klasės vagonė, prikabintame prie komisijos traukinio. Į Marienburgą gabenamasis paštas Dirschau pasiekė tik rugpjūčio 19 d., ketvirtadienį (...). Schneidemiuhleje rugpjūčio 15 d., sekmadienį, apie 13 val. įvyko didelis incidentas. Šio traukinio laukė keletas šimtų manifestantų, kurie prisidengdami pretekstu, kad šis traukinys gabena pastiprinimą ir amuniciją Lenkijai, ... nuolatos tas pats gerai surežisuotas motyvas, traukinį sustabdė ir apiplėšė 2 jo vagonus, skirtus 10-am ŠPB Dancige. Jie sudegino pašto maišus, išvertė ir ant žemės išmėtė maisto atsargas, konservų dėžės buvo išdalintos miniai, pagrobė du anglų būriui priklausiusius kulkosvaidžius. Ten pat buvo sužeistas 21-ojo ŠPB dalinio vadas leitenantas Couvidou (...).

Maniau, kad aš su išgelbėtu paštu ir trimis 21-ojo ŠPB atostogininkais bei leitenantu Couvidou išvyksime tą patį rugpjūčio 19 d., ketvirtadienio, vakarą. Bet kapitonas iš Berlyno gavo nurodymą nedelsiant dispečerinės traukiniu vykti į Dancigą (...). Tad mes esame priversti juo sekti iki Dancigo (...). Netikėtai šį penktadienį gaunu leidimą aplankyti Dancigą. Daug bedarbių dokininkų. Gyventojai nemėgsta lenkų. Jie nekaip galvoja ir apie prancūzus (...). Norėjome pasivakščioti po miestą, bet mūsų vizitas buvo trumpas, nes vos išėjus iš stoties mus nenustojo lydėti manifestuojančiųjų būriai (...).

Šįvakar nuėjau permiegoti į centrinės stoties anglų policijos postą, kad rytoj rytmetį būčiau pasirengęs kelionei Marienburgas – Alenšteinas – Įsrutis. Tačiau anglų karininkas, kad išvengčiau incidentų, man patarė vykti ekspresu Dancigas – Karaliaučius – Įsrutis – Tilžė. Juo išvykau šeštadienį, rugpjūčio 21 d.

Kelionė be nutikimų. Pravažiuojant Karaliaučių, kuris laikomas itin priešišku prancūzams miestu, savo kupė vengiau atkreipti į save dėmesį (...). Tarp keleivių, kuriuos varžė mūsų buvimas, įvyko persigrupavimai, o kontrolierius įžeidžiančiai pareiškė, kad „antra klasė – ne prancūzų kiaulėms“.

Į Klaipėdą grįžau rugpjūčio 21 d. su negausia korespondencija savo draugams. Išdalinęs pašta, turėjau atsiskaityti dėl paskutinių dienų įvykių, kurie mane užlaikė 6 dienas, vietoj 3 numatytų.

Šį šeštadienį Klaipėdoje generolas vykdė apžiūrą, kurios metu, dalyvaujant 21 ŠPB, „Aillette“ jūreivių daliniui ir misijos karininkams, jis įteikė Garbės Legiono karininko kryžių vadui Guillaudui.

Kitą dieną, rugpjūčio 22 d., sekmadienį, atvykęs į kareivines, generolas Odry manęs klausinėjo apie įvykius Dancige. Mano nuomone, aš nieko nenormalaus nemačiau nei sužinojau, tarp kita ko, aš neturėjau jokio kontakto su 10-uoju ŠPB.

16 val. pavojaus signalas, kovos aliarmas. Patruliai parveža mieste išsklaidytus šaulius. Batalione mes pripratę prie tokios rūšies sporto. Paskirtos 1-a ir 4-a kuopos (...). 18 val. apleidžiamie kareivines ir įsilaipiname į sargybos laivą „Aillette“.

Išvykimas 20.30 val. Kelionė puiki: 300 km 30 mazgų greičiu (...). Pirmadienį, rugpjūčio 22 d., 6 val. ryte, aplenkę šarvuotą kreiserį „Gueydon“ ir keletą anglų kreiserių bei eskadrinių minininkų, išsilaipiname Neufahrwasseryje. Esame nežinioje (...). Čia įsikūręs Dancigo 10-asis ŠPB (...). Mūsų čia niekas nelaukė: staigmena generolui (...).

Lenkijai skirta amunicija pakrautas kreiseris „Gueydon“ turėjo būti iškrautas Dancige (...). Seras Reginaldas Toweris, Tautų Sąjungos komisaras Dancige, nusileisdamas laisvojo Dancigo mies-

to atstovų gąsdinimui bei grasinimams vokiečių, kurie norėjo Lenkiją atkirsti nuo aprūpinimo (tiekimu), uždraudė iškrauti prancūzų laivyno atgabentą amuniciją. Priešingu atveju, jo manymu, kultų maištas (sukilimas), kuriam pažaboti jis neturėjo pakankamai pajėgų.

Respublikos prezidentas Millerandas serui Reginaldai Toweriui įteikė kategorišką paaiškinimą, kuriuo priminė, kad Versalio sutarties 104 straipsnis Lenkijai užtikrina laisvą priėjimą prie jūros ir nevaržomą lenkų tranzitą vandeniu bei geležinkeliais. Tokiu būdu komisaras buvo paragintas užtikrinti amunicijos bei kito aprūpinimo, skirto Lenkijai, transportavimo saugumą. Taip pat gavo nurodymą imtis visų reikiamų priemonių tuo atveju, jei vokiečių dokinkai ar geležinkelininkai trukdytų iškrauti bei pakrauti inventorių (...).

„*Petit Journal*“ išspausdino keletą patikslinimų, teigdamas, kad reikiami daliniai jau išsiųsti, tačiau ne 20 000 vyrų, kiek prašė seras Reginaldas Toweris. Juos sudarys prancūzų, anglų, italų daliniai iš plebiscitinių regionų arba sričių, kur plebiscitas jau įvyko. Klaipėdoje įsikūrę daliniai yra jau pakeliui (...). Viskas būtų puiku, tačiau vaizdas iš tikro yra kur kas kitoks: tie 20 000 vyrų iš tikro yra ne kas kita kaip 200 21-ojo ŠPB šaulių ... Anot maršalo Focho, „jei anglai bijo, tai mūsų šauliai bus čia“. Niekas nematė nei italų, nei anglų – jie liko savo buveinėse, patogiai įsikūrę Zoopote (Sopote – D. B.), puikiam paplūdimyje, 13 km į vakarus nuo Dancigo (...).

Štai dėl ko rugpjūčio 23 d. aš vėl esu Dancige ... po rugpjūčio 20 d. pabėgimo. Ar tai užtruks 15 dienų? Niekas to nežino (...).

1920 m. rugpjūčio 25 d. – Esu paskirtas užtikrinti ryšį su kurjeriu, kuris atvyksta į Dancigo stotį: 6 km nuo Naufahrwasserio. Kartu man teks pabūti vadovu keliems atsilikusiems (adjutantas Boisson, gardemarinas Maisendieu) iš 1-os ir 4-os kuopos, atvykusiems traukiniu: turėsiu juos atlydėti į kareivines (...).

1920 m. rugpjūčio 26 d. – 21-ojo ŠPB 1-os ir 4-os kuopų daliniui – 50-čiai šaulių keturiomis grupėmis paskirta lydėti baržas, pakrautas amunicija, kurios Vyslos upe turi būti nuplukdytos į Dirschau (...). Dirschau jie buvo sutikti entuziastingai: orkestras, banketas, balius ir t.t. Nuostabus priėmimas (...).

1920 m. rugpjūčio 27 d. – Vakare vykstu komandiruotėn į Dancigo stotį, kurioje turėsiu laukti atostogininkų, atvyksiančių iš Mainzo. Tačiau šiandien traukinys nepasirodė.

1920 m. rugpjūčio 28 d. – Grįžtu į Dancigo stotį. Šįkart paštas iš Berlyno yra atvykęs. Pusė 4-os kuopos paeiliui galės lydėti baržas: misijos trukmė – 24 val. Užimtas savo komandiruotėmis, apgailėstauju, kad kelionės liovėsi bei negaliu dalyvauti šioje (*neįskaitoma*) (...).

1920 m. rugpjūčio 29 d. – Oras šuniškas. Nėra nieko ypatinga, ką galėčiau užrašyti. Nuolat esame Neufahrwasseryje. Čia viešnagė ne tokia maloni kaip Klaipėdoje: žmonės ne tokie malonūs, į mus žiūri skersomis, o be to, mums trūksta tų asmeninių dalykų (reikalų), kurie pasiliko Klaipėdoje.

1920 m. rugpjūčio 31 d. – Vykstu į Dancigą, tiksliau sakant, į Neufahrwasserį, kur įsilaipinu į „*Aillette*“, kuris po to, kai rugpjūčio 22 d. mus atgabeno į Dancigą, grįžo į Klaipėdą, iš kur išvyko į Kopenhagą. Išvykstu vidurdienį. Atvykstu 19 val. Kelionė nuostabi, pietūs maisto sandėlyje – esu ypatingas keleivis. Karininkams ir puskarininkiams vežu algas bei paskolas (pranc. *pret*) šauliams, taip pat keletą popiergalių.

Praėjo jau 6 mėnesiai, kai mes palikome Prancūziją. Laikas, užpildytas visais šiais įvykiais, lekia greitai, labai greitai (...).

1920 m. rugsėjo 3 d. – Vidurdienį išvykstu į Klaipėdą užtikrinti ryšio su batalionu ir atvežti 3 šaulius. Kelionė eina per Vokiečių Yluvą, Alenšteiną – tai kur kas ilgiau, nes kapitonas Fischeris gavo pranešimą iš 21-ojo ŠPB vado Guillaudo: „jei seržantas vyks per Karaliaučių, tai tik savo rizika“. Mūsų dispečerinė komisija yra vėl sugrįžusi į Vokiečių Yluvą (...).

Taigi išvykstu 5 val. – 5 valandų sustojimas Marienburge (...). Į Vokiečių Yluvą atvykstu apie 11 val. (...) Miegu sanitariniame traukinyje, prijungtame prie dispečerinės komisijos vagonų – biuro-apartamentų, kuriuos saugo vokiečių sargybiniai.

1920 m. rugsėjo 4 d. – Į Klaipėdą atvykstu dieną. Čia apgyvendinta 40 lenkų pabėgėlių.

1920 m. rugsėjo 6 d. – Į Dancigą grįžtu per Karaliaučių. Vadui Guillaudui įrodžiau, kad tai buvo ne tik greičiau, bet ir rizika buvo ne didesnė, negu vykstant per Vokiečių Yluvą.

1920 m. rugsėjo 7 d. – Vykstu į Dancigą palaikyti ryšių su anglų tarpsąjungine komisija. Pulkininkas Hillas trokšta gauti seriją Klaipėdos pašto ženklų mainais į Dancigo (pašto ženklus – D. B.), kurie turi savo mėgėjų Klaipėdoje (...). Ryt labai anksti sargybos laivu „Ancre“ išvykstu palaikyti naujo ryšio Dancigas–Klaipėda, todėl einu miegoti į laivą.

1920 m. rugsėjo 8 d. – Labai bloga kelionė. Ji man palieka slogų prisiminimą, atsimenant kelionės traukiniumi.

1920 m. rugsėjo 9 d. – Klaipėda – Dancigas per Karaliaučių: daug greičiau ir patogiau (...).

1920 m. rugsėjo 10 d. – Išvykstu 50 dienų atostogų: nuo rugsėjo 14 d. iki lapkričio 4 d. Kelionė be nutikimų gerai žinomą maršrutu – skersai Vokietijos (...).

1920 m. rugsėjo 11 d. – lapkričio 4 d. – Per atostogas galvoju apie savo draugus. Iš Klaipėdos gaunu naujienų. Su įdomumu skaitau laikraščius, kurie „pavaišina“ naujienomis apie regionus, kuriuos aš palikau ... Ypatingesnius įvykius pasižymiu.

1920 m. rugsėjo 23 d. – Iš Dancigo į Klaipėdą sugrįžta dvi 21-ojo ŠPB kuopos.

1920 m. spalio 21 d. – Pagėgių ir Šilutės būrius pakeitė 3-ios kuopos daliniai.

1920 m. lapkričio 5 d. – Mano atostogos baigėsi. Savo dokumentus pristatau į Mainzo telkimo centrą. Mūsų, atostogininkų, yra 40: pusė iš 21-ojo ŠPB, pusė iš 10-ojo ŠPB. Šiame garnizone laukiame traukinio, kuris išvyks lapkričio 11 d.

Gyvenu ir pietauju puskarininkių būryje. Išnaudoju šį laikotarpį, aplankydamas Koblentzą.

1920 m. lapkričio 14 d. – Štai mes atvykome į Vokiečių Yluvą gerai žinomą maršrutu, kurį man teko įveikti 4 kartus. Esame po du antros klasės vagonė. Vagonai Vokietijoje gerai šildomi, apšviesti. To viso nėra Lenkijoje. Nesninga, bet diena apsiniaukusi.

1920 m. lapkričio 15 d. – Vakare atvykstame į Klaipėdą. Lapkričio 11 d., nacionalinės šventės proga, uoste priešais sargybos laivą „Aisne“, išsirikiavusią vyresnybę – generolą Odry, prefektą Petisnė, „Aisne“ laivo karininkus, Klaipėdos miesto civilinę valdžią – batalionas surengė parodą.

Tarp kita ko, lapkričio mėn. pradžioje paradas buvo surengtas ir kareivinių pratybų aikštėje. Jo metu vadas Guillaud įteikė karinius medalius trims adjutantams.

1920 m. lapkričio 20 d. – Aš ir pusė 4-os kuopos vykstame į Šilutę pakeisti 3-ios kuopos dalinių, kurie išvyksta įrengti 12 smulkių postų palei Klaipėdos krašto ir Lietuvos sieną. Tikslas: visais būdais sukliudyti ginklų ir šaudmenų kontrabandą, kuri vyksta sausuma ir vandeniu iš Vokietijos į Lietuvą, kertant Klaipėdos kraštą. Įsikuriu pas gyventoją. Su trimis dalinio puskarininkiais gaminame valgį. Kadangi aš esu valdytojas, man reikia sudaryti meniu, vesti buhalteriją ir kt. Tarnyba rami. Šalta, daug šalčiau negu Klaipėdoje.

1920 m. lapkričio 27 d. – Mano viešnagė Šilutėje buvo trumpa – tik 7 dienos. Mane vėl paklyrė užtikrinti pašta – mane vėl įmetė į šių ryšių palaikymo ratą, tik šįkart tai bus Klaipėda – Berlynas. Tai verčia manyti, jog vadovybė mano ankstesniais ryšių palaikymo rezultatais buvo patenkinta.

Nedelsdamas grįžtu į Klaipėdą, nes tarnybą turiu pradėti nuo rytojaus ryto.

1920 m. lapkričio 28 d. – Štai, sekmadienį aš su dviem palydovais esame kelyje į Berlyną, per Įsrutį, Alenšteina, Vokiečių Yluva, Marienburgą, Schneidemiuhlę. Važiuojame antros klasės rezervuotame kupė su tokiu užrašu prancūzų ir vokiečių kalbomis ant lango: „Rezervuota oficialiam sąjungininkų kurjeriui“.

Vokiečių Yluvoje prasilenkiame su vienu iš trijų 10-ojo ŠPB traukinių. Jų misija baigta, jie palieka Dancigą ir vyksta į Aukštutinę Sileziją sustiprinti 46-ojo dalinio.

Mūsų viešnagai Berlyne numatyta 10 valandų.

1920 m. gruodžio 1 d. – Berlyne vaikštinėjame po miestą, laukdami vakaro, kai išvyks traukinys. Kaip visi turistai, nusifotografuojame prie 1870 m. Pergalės kolonos – Siegssäule, sukonstruotos iš mūsų pabūklų (...). Visai šalia yra Pergalės alėja (...). Brandenburgų vartai yra didingi (...).

1920 m. gruodžio 2 d. – Grįžtame iš Berlyno, Klaipėdoje esame vakare. Taigi paštas iš Prancūzijos, einas per Berlyną, užtrunka vos 48 val. – tai didelis progresas.

Traukinyje buvo daug demobilizuotų vokiečių kareivių, nes Versalio sutartis buvo nustačiusi datą, gruodžio 1 d. – paskutinį terminą šiai operacijai.

Tai, ką aš numaniau dėl Vilniaus plebiscito, pildosi: dvi bataliono kuopos, o galbūt net visas batalionas, vyks palaikyti tvarkos. Plebiscitas vyks 1921 m. sausio 28 d. Ten, be mūsų, bus ispanų, norvegų, italų, danų, anglų, amerikiečių ir net sovietų: tikras Babelio bokštas.

„Ryšys“ be nutikimų. Teko pervaziuoti „garsųjį lenkų koridorių“. Mums tai buvo laiko gaišimas, tačiau keleiviai, vykstantys iš Prūsijos ar važiuojantys ten, kentėjo nuo neišvengiamos pasų ir sudėtingų muitinės dokumentų kontrolės (...). Turėjau progą keletą kartų iš bėdos ištraukti kelis prancūzus, į savo kupė pernešdamas jų prekes. Pamenu vieną vyno atstovą, kuris mums už tai atsidėjo atkimšdamas keletą flakonų puikaus pavyzdinio vyno.

1920 m. gruodžio 7 d. – Į naują komandiruotę išvykau gruodžio 5 d., Berlyne buvau rytojaus, gruodžio 6 d., rytmetį.

Schneidemiuhlės policininkai – tai tikra stoties nelaimė – norėjo mus sulaikyti pusiaukelėje, nes mes neturėjome įprastinių leidimų: vokiečių konsulo vizos, fotografijų ir kt. Argi jie pamiršo, kad jie yra nugalėti ir kad mes, kaip nugalėtojai, argi neturime keleto teisių.

Atvykę į Berlyną, pranešėme apie incidentą, buvo įspėtas ir vokiečių užsienio reikalų ministras, kuris turėjo įsikišti, kad Schneidemiuhlės valdžia daugiau mūsų dėl pasų nebekankintų.

Viešnagė Berlyne – 24 valandos (...). Turėjome šiek tiek laiko pasivaikščioti. Mums važiuojant tramvajumi, pasipiktinę keleiviai išlipo, kiti mums prie veido rodė grasinančius gestus (...). Mes nesipriešinome. Tarp kita ko, manau, kad verčiau yra nemokėti vokiečių kalbos, nes tai gundė

duoti atsakymą. Aš pasitenkinau šypsena ir atsakymais: „Mano bičiuli, gali nuolat kalbėti, bet aš nieko nesuprantu“. Tai geras būdas juos „nuginkluoti“ (...).

Vokiškai mokantis draugas negalėjo susilaikyti šiurkščiai neatsakydamas į keletą įžeidimų: tai nebuvo gerai. Nuo to kilo daug rimtesnis incidentas: jis net buvo uždarytas (įkalintas), nes, nepaisant jo ramaus būdo, jis manė esąs įpareigotas atsikirsti.

Nusipirkome keletą suvenyrų. Parduotuvėje lyg tyčia prapuolė pardavėjos ir prirėkė ilgokai palaukti, kol viena jų teikėsi mus aptarnauti.

1920 m. gruodžio 8 d. – Laimingai sugrįžome į Klaipėdą. Vėlavome 3 valandas. Turėjome teisę į specialų traukinį su dešimčia civilių keleivių, vykstančių į Klaipėdą.

Yra labai šalta. Kareivinių kambariuose šildomasi kaip tik galima – didžiule fajansine krosnimi, kurią dažnai reikia pakrauti durpių.

1920 m. gruodžio 10 d. – Tai oficialu. 21-asis ŠPB gauna įsakymą laikyti paruošus būrį, kuris pirmam pranešimui atėjus, galėtų išvykti į Vilnių: 2 kuopos, 1 kulkosvaidininkų būrys – iš viso 250 vyrų žygio uniformomis. Šąla net tvoros pyška. Naktimis iki -35°.

1920 m. gruodžio 12 d. – Prižiūrėti Vilniaus plebiscito yra paskirtos 2-a ir 3-a kuopos, t.y. tos, kurios nedalyvavo Dancige. Kad vyrų skaičius pasiektų 250, jos buvo papildytos daliniais iš 1-os ir 4-os kuopos. Išvykimo data dar nenustatyta. Man pasiūlė palaikyti ryšį tarp Vilniaus ir Klaipėdos: man tai labai malonu.

Laukiame atvykstant 200 jaunuolių, priimtų į dalinį Gerardmere 1920 m. spalio mėn.: jie yra labai laukiami, nes dėl numatyto išvykimo bei smulkių postų lietuvių pasienyje liks pernelyg mažas skaičius, kad galėtų palaikyti tvarką Klaipėdoje.

Belaukiant žadėto išvykimo, mane paskyrė nuvykti į Trevesą paieškoti maisto kooperatyvui (pranc. *Cooperative*): tabako, vyno, konservų ir kt. Aš privalau parvežti Raudonojo Kryžiaus seserį.

Tad po 2 komandiruočių į Berlyną – Trevesas, o paskui galbūt ir Vilnius. Sakoma, kad kelionės moko jaunimą – išties šios komandiruotės leidžia man pažinti tuos tolimus regionus.

1920 m. gruodžio 18 d. – Po kelionės be nutikimų gerai pažįstamu keliu atvykstame į Mainzą. Sninga visur. Vėluojame, o be to, Lenkijoje mus blogai šildė. Sagane (dab. Zagan, Liublino vaivadija – *D. B.*) prie mūsų traukinio prijungė vagoną su 400 atostogininkų iš 46-ojo Aukštutinės Silezijos dalinio. Į Trevesą išvykstu laiku, ten turiu atvykti vakare.

1920 m. gruodžio 19 d. – Nuo atvykimo į Trevesą esu užsiėmęs smulkių pavedimų tvarkymu. Miegu pas gyventoją, turėdamas apgyvendinimo bilietą. Tačiau pietauju kooperatyve, pakviestas rajono civilių vadovo. Jis tikras, kad aš esu geras klientas.

1920 m. gruodžio 28 d. – Sugrįžtu į Klaipėdą. Septintą kartą pervažiavau Vokietiją gerai žinomumu maršrutu.

Taigi savo prekinius vagonus Trevese pakroviau prekėmis už 40 000 frankų: 600 butelių putojančių svaigalų (pranc. *mosseux*), 500 šampano, 350 balto Bordo, 10 000 cigarečių pakelių, 400 kg šokolado ir t.t. Vykdami iš Treveso į Mainzą, su savo palydovu miegojome vagonė, ant glėbio šiaudų, paskleistų ant šampano dėžių. Su spiritine lempute, kad sušiltume, pasigaminome karšto šokolado.

Mainze mano vagonai buvo nugabenti 15 km į Bischofsheimą. Turėjau grįžti į Mainzą pakrauti kitų prekių, tarp jų – 60 litrų odekolono (pranc. *d'eau de Cologne*).

Vagonus užplombavus, galėjome įsikurti keleivių vagonuose (...). Į Lissą atvykome gruodžio 24 d. vakare. Ilgas stovėjimas, kuris leido nueiti į stoties bufetą „šnapso“ ir apsirūpinti buteliu karšto vyno Kūčioms atšvesti savo kupė, kur mes buvome keturiose: inventoriaus karininkas, vykęs apžiūrėti mūsų ginkluotės ir 2 puskarininkiai.

Vos tik išgėrėme pirmąjį ketvirtį, visiems dainuojant Kalėdines giesmes, labai apsirgę, kritome it negyvi, trumpai tariant, netekome sąmonės. Šis vynas po „šnapso“ mus pribalgė. Rytojaus rytmetryje nebuvome gerai išilsėję. Liūdnos Kalėdos!!! Blogi prisiminimai.

(...) Vokiečių Yluvoje privalėjau užmegzti ryšius su vokiečių valdžia, nes mūsų prekiniams vagonams grėsė ilgas lūkuriavimas. Po ginčų mūsų 3 vagonai buvo prikabinti prie normalaus traukinio Tilžė–Klaipėda.

Gruodžio 28 d. mano vagonai buvo iškrauti, o turinys patikrintas. Tai nebuvo paprastas dalykas. Iš 3000 butelių trūko 10–15, 20–25 buvo sukulta. Leidžiamas nuostolis 5% – tad aš tos normos neviršijau.

Dalinys, numatytas į Vilnių, nuolat yra parengtyje. Delsiama, nes situacija šiame sektoriuje yra labai paini, o komisija neatvyksta išnarplioti.

1921 m. sausio 2 d. – Nuolat sninga. Generolas Odry pastiprinimui paprašė autokulkosvaidininkų (pranc. *d'auto mitrailleuses*) būrio; jam vietoj jų skyrė šimtą šaulių.

Susekė apie 400 patrankų, gabentų iš Vokietijos per Klaipėdos kraštą bolševikams (...).

Tai oficialu: atšauktas įsakymas į Vilnių, tačiau batalionas turi ruoštis išvykti po 2–3 dienų į Lauksargius. Ten su mumis, atrodo, bus septynios neutralios ir sąjungininkų valstybės.

Naktį iš gruodžio 31 d. į sausio 1 d., per Naujųjų metų sutikimą, aš buvau posto prie generolo namo vadas. Taigi galėjau pamatyti, kaip vokiečiai švenčia šią naktį. Tarp 23 ir 1 val. jie turi teisę gerti už dyką visose miesto užėigose ir to neatsisako. Tuo metu teko matyti pasigėrusių žmonių eiseną, kurie staugdami visiems linkėjo laimingų Naujųjų metų. Tarp kita ko, man su savo šauliais teko įsikišti ir gana šiurkščiai išsklaidyti nedidelį susibūrimą, norėjusį užsibūti priešais generolo butą (...).

1921 m. sausio 5 d. – Šalta. Naktį – 30–35°C šalčio. Priprantame. Sugaištame daug laiko kasdami sniegą. Nuolatos pasirengę išvykti į Vilniaus kraštą – per 4 valandas po pranešimo privalome įsilaipinti (įsėsti). Vėlavimas būtų naudingas sovietams, kurie nenori matyti prancūzų įsikišimo į šį plebiscitą ... Jie tebeturi tuos pačius ketinimus užgrobti Vilnių (...).

1921 m. sausio 6 d. – 1919 m. šauktiniai bus atleisti tarp kovo 21 d. ir 25 d. Suprantama, šią naujieną mes atšvenčiame. Tačiau tai – ne tradicinis „šimtadienis“, o tik „75 laimingos dienos“.

1921 m. sausio 10–12 d. – Mano trečioji komandiruotė į Berlyną ... Regis aš įgijau nenustygstančiojo vietoje reputaciją. Berlyne vis ta pati procedūra: mus paima stotyje, laisvalaikis pasivaikščiojimui, pašto įteikimas, paskui mus vėl kartu su pašto maišais nugabena į stotį. Mane sausio 17 d. vėl paskyrė vykti į Trevesą, iš kurio grįšiu sausio 31 d.

1921 m. vasario 1 d. – Vakar grįžau iš Treveso. Gera ir puiki kelionė iš Klaipėdos į Mainzą, miegant sanitarinio vagono gultuose. Juose labai patogiu (...).

Su savimi turėjau daugiau nei 52 000 frankų smulkiomis kupiūromis, kuriuos nešiojau si flanelėje prie portupėjos. Kooperatyve galėjau pakrauti savo 2 prekinis vagonus. Išrašiau sąskaitą už 40 000 frankų: 25 kg tabako, 5 dėžės cigarečių, 400 kg šokolado, 1400 sardinių dėžučių, 100 kg „Marseille“ muilo, 3500 butelių įvairaus vyno ir kt. prekių: dešros, figų, dėžučių su langustais, pašteto, 850 dėžučių uogienės ir kt. (...).

Įsikuriame vagono kampe ant šiaudų – tai vienintelis būdas saugoti savo prekes. Išvykimo dieną vagonus užplombavome, tačiau juos reikėjo ir toliau prižiūrėti, nes vokiečių geležinkeliniškai turėjo polinkį juos atidarinti, prisidengdami išsigalvotomis dingstimis (...).

1921 m. vasario 4 d. – Vos grįžus iš Treveso ir atlikus inventorizaciją, aš vėl ketvirtą kartą keičiu kelią į Berlyną (...). Šiuo metu tarp Klaipėdos ir Berlyno kursuoja trys kurjeriai per savaitę. Palydovams (konvojininkams) reikėjo kodifikuoti tikslias instrukcijas. Aš jas pasižymiu, ir kad įgyvendinčiau praktikoje, jas gerai išmokstu.

Iš Klaipėdos į Karaliaučių bei Dirschau išvykstu su dviem šauliais 12.18 val. Į kitą traukinį persėdame Įsrutyje. Prieš išvykdamas, apsilankau civiliniame komisariate, bataliono biure (kanceliarijoje) ir tarnybos vadų biuruose: čia susirenku korespondenciją. Pasirūpinu komandiruotės įsakymu, transporto įsakymu nuvykimui ir grįžimui, registracijos knyguote, kurioje žymimi maišai bei registruotos siuntos. Nuvykstu į Aprūpinimo biurą paimti maisto produktų Karaliaučiaus misijai. Viskas turi būti nugabenta automobiliu į stotį iki vidurdienio. Judėjimo (transporto) įsakymai prieš išvykstant turės būti antspauduoti Klaipėdos, o grįžtant – Karaliaučiaus stotyse (...). Grįžtant Pagėgiuose dislokuotoms kuopoms skirtas paštas turi būti įteiktas pasiuntiniui stotyje. Iš šios stoties reikia paskambinti batalionui ir pranešti, kurią valandą traukinys atvyks į Klaipėdą. Šilutėje taip pat ten įsikūrusiam daliniui išduodamas paštas. Į Klaipėdą atvykęs kurjeris turi prisistatyti į bataliono biurą ir jam įteikti paštą, duoti ataskaitą apie incidentus, jei jų įvyko. Tada nunešti civiliniam komisarui skirtą paštą, o paskui išdalinti paštą kuopoms (...).

1921 m. vasario 10 d. – Mano 5 kelionė į Berlyną. Jokių nutikimų. Oras nuostabus. Batalione siaučia kiaulytės epidemija, kurią atnešė 1920 m. šauktiniai, antrą kartą pastiprinę batalioną.

1921 m. vasario 17 d. – Trečią kartą išvykstu komandiruotėn į Trevesą: kelionė sanitariniu traukiniu. Į Mainą Reino Armijos teismui (pranc. *la Prévoté*) turėjau nugabenti kalinį, kurį vasario 3 d. Klaipėdos Karo teismas nuteisė 6 mėnesiams laisvės atėmimo. Su juo be nutikimų.

1921 m. vasario 28 d. – Sugrįžau į Klaipėdą. Vasario 26 d. generolas Odry kareivinių kieme vykdė bataliono apžiūrą.

Trevese, Mainze turėjau atlikti gausybę pavedimų, gautų iš generolo ir prefekto (...).

Grįžtant prie mūsų traukinio iki Sagano buvo prikabinti 3 vagonai su Aukštutinės Silezijos plebiscito dokumentais.

Aš gabenau 4 vagonus maisto, tačiau vieną iš jų dėl ašies gedimo turėjau palikti Hanau (Hanau prie Maino, Hessenas – *D. B.*) (...). Jis mus pasivys suremontuotas.

Pargabento inventoriaus inventorizacija užtruko mažiausiai 3 dienas (...).

1921 m. kovo 3 d. – Taip trokšta avantiūra į Vilnių neįvyks (...).

1921 m. kovo 4 d. – Šeštą kartą išvykstu komandiruotėn į Berlyną (...).

1921 m. kovo 11 d. – Septintą kartą ir, manau, jog paskutinį, išvykstu komandiruotėn į Berlyną. Dar niekada, niekada aš nesukėliau tiek susidomėjimo, kiek šį kartą, nes mes buvome vieninteliai, vaikštinėję su uniformomis ... o Dieve, kaip jie į mus skersai žiūri (...).

Klaipėdoje ant šaligatvio civiliui apstumdžius generolą, šauliai gavo įsakymą išeiti rytmetį ir vakare ir smarkiai suduoti, jei kokie nors pėstieji neduos jiems praėti.

1921 m. kovo 14 d. – Demobilizuotas 1919 m. šauktinių kontingentas privalo Klaipėdą palikti po 2 dienų. Jie bus atleisti Metzė, gavę 15 d. atostogų. Tačiau iki paskutinės dienos ... tarnyba, tarnyba. Šį vakar einu sargybą policijos poste.

1921 m. kovo 15 d. – Švenčiame išvykimą. Kareivinėse (pranc. *au Mess*) liejasi šampanas: tai tradicija. O paskui geros kloties palinkėjimai tiems, kurie pasilieka.

1921 m. kovo 16 d. – Mūsų viešnagė Klaipėdoje baigta. Specialiu traukiniu grįžtame į civilinę gyvenimą. Sudie, Klaipėda. Baigtos mano komandiruotės per Vokietiją. Mano kelionių suvestinė nuo 1920 m. kovo iki 1921 m. kovo:

11 „ryšių“ Klaipėda – Vokiečių Yluva;

7 „ryšiai“ Klaipėda – Berlynas;

3 „ryšiai“ Dancigas – Klaipėda;

ir pagaliau 3 komandiruotės į Trevesą.

Taigi sukoriau beveik 40 000 kilometrų. Nuo 1920 m. vasario mėn. Vokietiją kirtau 12 kartų: iš pietų į šiaurę ir iš šiaurės į pietus.

Galite paklausti, kaip nemokėdamas vokiškai susigaudydavau stotyse. Labai veiksmingos pasirodė skelbimų lentos, o be to, lengvai suprasdavau prastą prancūzų kalbą.

Jei kelionės, kaip teigiama, ugdo jaunimą, formuoja jo charakterį, tai sulaukus 20-ies metų jos suteikia galimybę patirti nuotykių ir pažinti tai, kas nepažįstama, o sąmyšio metu išgyventi istoriją. Jos man suteikė progą pamatyti, kaip nugalėtieji 1918 metais pamažu pakėlė galvą, organizavo „paspriešinimą“, atakavo Versalio sutarties nutarimus ... (*neįskaitoma*).

Palikęs Klaipėdą, nenustojau domėtis gerai pažinto krašto problemomis ir šios zonos situacija. Tad ir toliau žymėjaisi svarbiausius įvykius, kuriuos radau laikraščiuose ir draugų, likusių ten, korespondencijoje.

1921 m. gegužės 1 d. – Generolo Odry misija Klaipėdoje baigta. Daliniams vadovauja vadas Guillaud. Prefektas Petisnė, kaip Vyriausiasis komisaras, imasi sąjungininkių valstybių reprezentanto funkcijų.

1921 m. gegužės 2 d. – Tik paleisti 1919 m. šauktiniai yra vėl pašaukti į Rūro (Rhur) okupaciją. Tie, kurie dalyvavo Klaipėdoje, yra nuo to atleisti. Taigi aš šioje operacijoje nedalyvauju (...).

1921 m. birželio 20–liepos 9 d. – Aukštutinės Silezijos okupaciniai daliniai grįžta į Prancūziją. Klaipėda lieka vienintelė zona Vokietijos šiaurėje, kur tebesitęsia prancūzų okupacija.

1921 m. rugpjūčio 1 d. – Įsakymas sumažinti 21-ojo ŠPB pajėgas. Paleista 4-a kuopa. Jos daliniai įlieti į kitus junginius.

1921 m. rugsėjo 8 d. – Pirmąkart į Klaipėdos uostą įplaukia anglų eskadra. Admirolo ir karininkų priėmimas Vyriausiajame komisariate.

1922 m. sausio 1 d. – Dar kartą mažinamos pajėgos. 21-asis ŠPB sumažintas iki dviejų kuopų: šaulių pėstininkų ir kulkosvaidininkų – iš viso 310 vyrų.

1922 m. vasario 11 d. – Šilutės ir Pagėgių postai yra panaikinti.

1922 m. kovo 5 d. – Pranešta apie dalinių judėjimą prie Klaipėdos krašto – Lietuvos sienos. Palei sieną įrengiami postai. Teritorijos priežiūrą užtikrina policija. Keletą dienų po „Oise“ atvykimo ... Vyriausiasis komisaras prašo jūreivių pagalbos.

1922 m. pabaiga – Nepaisant pastebimų lokalinių bruzdėjimų bei lietuvių (pranc. *d'origine lithuanienne*) agitacijų, bataliono pajėgos dar kartą sumažinamos iki 200 šaulių. Jiems vadovauja kapitonas Paucairė. Uoste nuolat budi sargybinis laivas (...).

Klaipėda, ją okupavus prancūzams, tapo klestinti. Ši gerovė žadina Lietuvos geismą – ji norėtų ją užgrobti jėga (...). Gyventojai prašosi likti prancūzų globoje, tačiau vokiečiai jau kalba apie dar vieną prancūzų Gibraltarą.

1923 m. sausio 7 d. – Vyriausiasis komisaras, gavęs informacijos iš Kauno, išpėja batalioną, kad reikia tikėtis lietuvių dalinių smūgių.

Klaipėdoje atitinkamai sustiprinama kareivinių apsauga, patruliai ir sargybiniai. Pasienio apsaugą sustiprina policija, kuriai pavesta užduotis atlikti pirmąjį pasipriešinimą bei teikti informaciją.

1923 m. sausio 10 d. – Lietuvių sukilėlių būriai vilki civiliais drabužiais, tačiau yra ginkluoti. Manoma, kad jų yra apie 2000. Jie be vadovavimo pereina sieną, įsiveržia į kraštą, užima keletą kaimų, tarp jų ir Pagėgius.

Jie nuginkluoja apsaugos policiją. Tuo tarpu 21-ojo ŠPB daliniai, pervežti automobiliais ir lydimi Vyriausiojo komisaro, įsitaiso priešais įsibrovėlius.

Batalionas užsiima kovos pozicijas aplink Klaipėdą. Šeimos apleidžia kareivines ir apgyvendinamos apskrities ligoninėje.

1923 m. sausio 11 d. – Sukilėliai plečia savo veiksmus. Prancūzai atsitraukia į Klaipėdą. Apie 11.15 val. 50 sukilėlių dalinys pasiekia miesto prieigas, tačiau šautuvų šūviais išsklaidomas. Atakuotas girininkijos namelis (pranc. *une maison forestiere*): nukautas 1 policininkas, 5 sužeisti.

Jūrų ministras skubiai įsako Baltijos jūroje pasirodyti „*Algerien*“ ir „*Senegalais*“ laivams. Lietuvių pajėgos yra didelės, sudarytos iš civilių ir uniformuotų. Šilutėje jų yra 500.

1923 m. sausio 12 d. – Vyriausiasis komisaras išpėja, kad lietuviai miestą ketina atakuoti rytoj auštant. Susišaudymas 16.20 val. Šauliai stiprina savo gynybą: sampylų (pranc. *terrasement*) darbai, pastatomos geležinės vielos užtvaros.

1923 m. sausio 13 d. – Sukilėliai įsiveržia į gatves. Šauliai atremia jų pirmą ataką. Vakare ir rytojaus dieną ramybę kartas nuo karto sudrumsčia susišaudymai.

Duotas įsakymas Breste stovėjusiam laivui „*Voltaire*“ išplaukti anksčiau ir vykti į Klaipėdą, paklusti Vyriausiajam komisarui bei prisidėti prie nacionalinio prestižo išsaugojimo.

1923 m. sausio 15 d. – Pučistai įsiveržia į miesto centrą. Tai nėra nekontroliuojami būriai, bet reguliarus lietuvių korpusas, lydimas savanorių, kuriam dar padeda vokiečių karininkai.

Gyventojai nėra itin palankūs įsibrovėliams. Smarkios kautynės vyksta aplink Vyriausiąjį komisariatą. Priešininkams šauliai pridaro didelių nuostolių, tačiau ir batalionas turi 2 nukautus bei keletą sužeistų.

Spaudžiamas neproporcingų jėgų, batalionas atsitraukia į savo kareivines ir ten laukia nurodymų iš Paryžiaus ... kurių, tarp kita ko, negaunama.

12.15 val. Vyriausiasis komisaras Petisnė, norėdamas išvengti bereikalingo kraujo praliejimo, veda derybas su lietuvių dalinių vadu dėl karinių veiksmų nutraukimo. Tarp kita ko, jis išreiškia griežtą protestą Kauno vyriausybei. Ši atsisako daryti spaudimą sukilėliams, nes Klaipėda, pasak jos, nėra jų valdžioje. „Miesto gyventojai išreiškė savo valią“, – pareiškė lietuviai. Vokiečiai replikuoja, kad tai yra Kauno vyriausybės įvykdytas smurto aktas (pranc. *un coup de force*), o sukilėliai – perrengti lietuvių kariai.

1923 m. sausio 17 d. – (...) į uostą įplaukė anglų laivas „*Caledon*“.

1923 m. sausio 18 d. – Atplaukė „*Algerien*“ ir „*Senegalais*“, kurie apsistojo žiemos uoste. Tai rimtas pastiprinimas, kuris gali tik gąsdinti sukilėlius.

1923 m. sausio 22 d. – Prie Klaipėdos atplaukia „*Voltaire*“, tačiau jis negali įplaukti, nes uostas nepritaikytas tokio dydžio laivams. Jis kreisuoja atviroje jūroje.

1923 m. sausio 24 d. – Į Klaipėdą atplaukia „*Durance*“. Slapta agitacija mieste.

1923 m. vasario 1 d. – Lietuviai, grasindami pinigine bauda, uždraudžia prekių pardavimą prancūzams. Kad apsirūpintų, batalionas priverstas vykti laivu „*Senegalais*“ į Latviją.

1923 m. vasario 10 d. – Batalioną sustiprino devyniasdešimties „*Voltaire*“ šaulių-jūreivių dalinys. Rytoj atvyks kitas tokio pat skaičiaus dalinys.

1923 m. vasario 16–18 d. – Į „*Durance*“ pakraunama bataliono manta, inventorius, mašinos. Viskas vėliau bus perkrauta į „*Voltaire*“, kuris yra atviroje jūroje.

1923 m. vasario 19 d. – Batalionas palieka kareivines 7.30 val., tada, kai atidavė pagarbą nuleidžiamai vėliavai. Orkestras groja „*Marselietę*“. Paradas mieste, stebint apstulbusiems (nusiminiams) civiliams.

Šauliai įsilaipina į „*Aillette*“, kuris juos perlaipina į „*Voltaire*“.

12 val. pasirušiama išplaukti. „*Voltaire*“ pasuka link Prancūzijos. Tai yra prancūzų dalinių okupacijos Klaipėdos krašte pabaiga. Vakare kareivines užima lietuvių daliniai.

1923 m. vasario 21–25 d. – „*Voltaire*“ stovi nuleidęs inkarą Kopenhagoje. Šauliai gali išsilaipinti ir aplankyti miestą.

1923 m. vasario 28 d. – Po kelionės, kurią sugadino blogas oras, „*Voltaire*“ 19 val. atvyksta į Cherbourg.

1923 m. kovo 1 d. – 21-ojo ŠPB dalinys išsilaipina 9.30 val. Apžiūra arsenale, kurią vykdo admirolas. Kalbos: „21-ojo ŠPB šauliai, jūs ne kartą pasirodėte verti munduro, kurį dėvite ... Klaipėdoje jūs išsaugojote vėliavos (pranc. *Pavillon*) garbę“.

Iš prancūzų k. išvertė D. Barasa

Zusammenfassung

Im vorliegenden Beitrag wird ein Überblick über Tagebuchaufzeichnungen gegeben, die von einem an der Besatzung des Memelgebietes 1920–1921 beteiligten Offizier des 21. Schützeninfanteriebataillons geführt und vom Professor der Pacific-University in Neukaledonien, René Pineau, 1993 dem Litauischen Meeresmuseum übergeben wurden. Die Tagebuchaufzeichnungen sind in französischer Sprache geschrieben und umfassen 60 maschinengeschriebene Manuskripte. Die Identität des Tagebuchautoren konnte nicht ermittelt werden, doch anhand der im Tagebuch enthaltenen Andeutungen und von Prof. René Pineau vorgelegten Angaben versucht man die Persönlichkeit des Verfassers, Wandlungen seiner Karriere u.ä. mit groben Zügen zu charakterisieren. Die im Tagebuch beschriebenen Ereignisse umfassen die Zeit von 1919–1923. Im Hinblick auf den Inhalt und die Zuverlässigkeit der Angaben wird das Tagebuch in zwei Teile gegliedert: 1) Aufzeichnungen, die bis zum März 1921 geführt wurden, als der Autor direkter Zeuge des Geschehens war und 2) Aufzeichnungen vom Mai 1921, als die Eintragungen schon nach Beendigung der Dienstzeit in Klaipėda gemacht wurden. Dieser Teil beinhaltet Material aus Periodika und der Korrespondenz zwischen den Kameraden. Das Tagebuch wurde fast täglich geführt. Insgesamt wurden in der Zeit von 1921 bis 1921 über 170 und von 1922 bis 1923 – 35 Eintragungen gemacht. Die Tageseintragungen variieren in ihrem Umfang von einer Zeile bis einigen Seiten. In den Eintragungen werden folgende Themen behandelt: Die Vorbereitung des 21. Schützeninfanteriebataillons für die Militäroperation Klaipėda, Transport und Unterbringung im Memelgebiet, interne und öffentliche Funktionen des Bataillons, Dienstbesonderheiten des Autors, seine Bemerkungen über

das Memelland, seine Bewohner, etliche Vorfälle usw. Im Tagebuch finden Auswertungen der internationalen Situation große Beachtung, insbesondere der russisch-polnische Krieg von 1920 – 1921, Ereignisse in den plebiszitären Gebieten Ostpreußens usw. Als unmittelbarer Beobachter und Beteiligter an den Geschehnissen vermittelt der Autor in seinen Aufzeichnungen viele neue, bisher unbekannte und an den Randnotizen der Geschichte verbliebenen Informationen. Dank des geistreichen und unoffiziellen Tagebuchstils tauchen ebenso zahlreiche kuriose und hintergründige Details der Geschichte auf.

Als Anhang wird das unvollständige Tagebuch des französischen Offiziers in litauischer Sprache publiziert. Unbedeutende Textstellen wie Sätze oder ganze Absätze, die keinen Zusammenhang mit den Aktivitäten des 21. Schützeninfanteriebataillons oder mit dem Memelgebiet aufweisen, sind ausgelassen.